

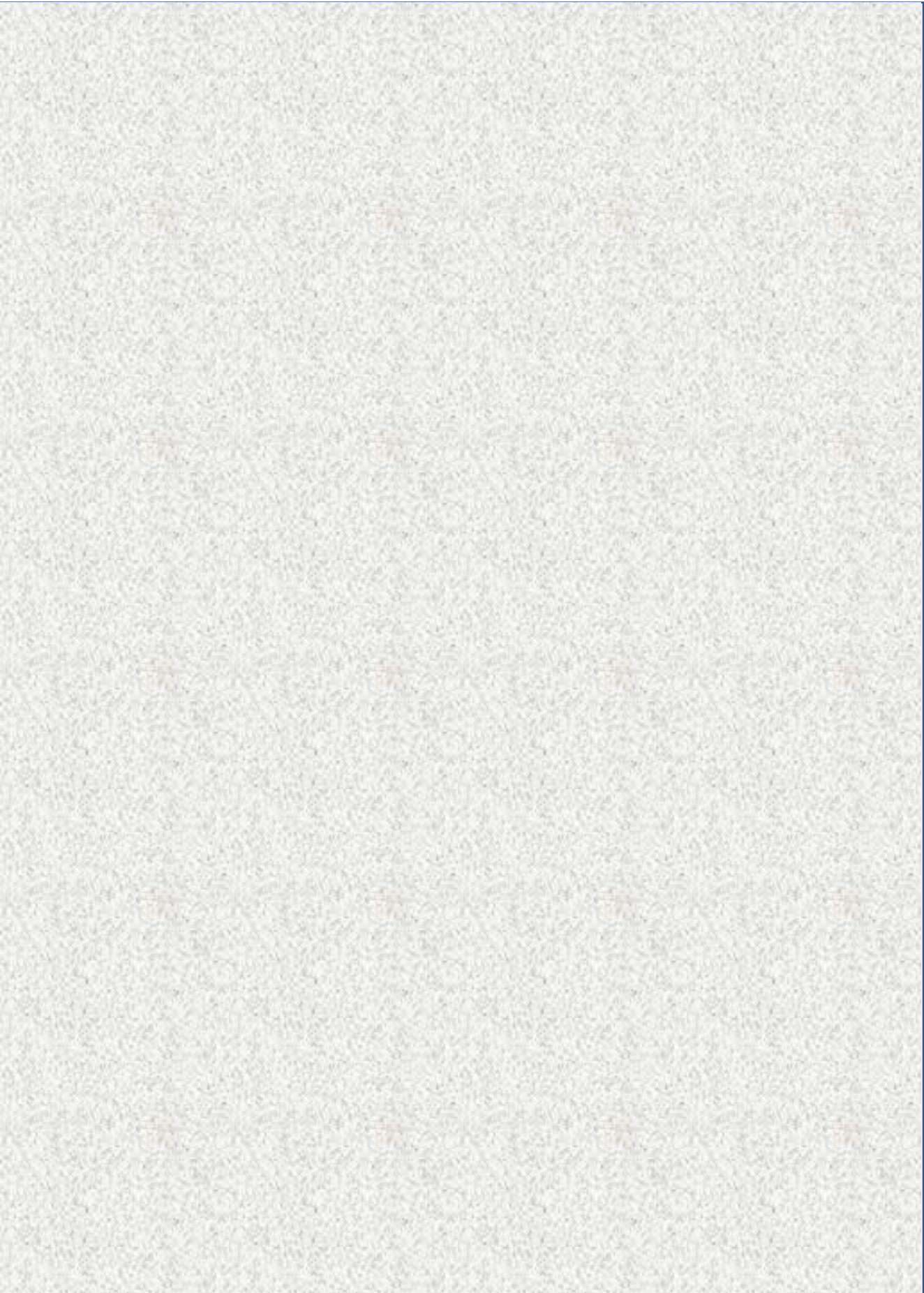
چکیده مجموعه مقالات اولین



۱۶ آبان ۱۴۰۳

بابلسر - دانشکده حقوق و علوم سیاسی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



مجموعه چکیده مقالات

همایش

نهضت علویان

۱۶ آبان ۱۴۰۳

رئیس شورای سیاستگذاری:

دکتر عبدالحسین کلانتری

دبیر همایش:

دکتر حشمت‌اله علی‌نژاد

دبیر علمی همایش:

دکتر مرتضی علویان

دبیر اجرایی همایش:

دکتر محمد رادمرد

شورای علمی همایش (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر رضا اختیاری؛ استادیار دانشگاه مازندران، دکتر یعقوب توکلی؛ استادیار دانشگاه معارف اسلامی قم، دکتر علی‌اکبر جعفری؛ استاد دانشگاه مازندران، دکتر جواد حقگو؛ دانشیار دانشگاه تهران، دکتر رضا خراسانی؛ استادیار دانشگاه شهید بهشتی، دکتر محمدباقر خرمشاد؛ استاد دانشگاه علامه طباطبایی، دکتر غلامرضا خواجه‌سروی؛ استاد دانشگاه علامه طباطبایی، دکتر جلیل دارا؛ دانشیار دانشگاه تربیت مدرس، دکتر محمد رادمرد؛ استادیار دانشگاه مازندران، دکتر حسین رفیع؛ دانشیار دانشگاه مازندران، دکتر مجتبی زارعی؛ دانشیار دانشگاه تربیت مدرس، دکتر غلامعلی سلیمانی؛ استادیار دانشگاه تهران، دکتر سیدحسن شجاعی دیوکلائی؛ استادیار دانشگاه مازندران، دکتر رضا شجری؛ استادیار دانشگاه مازندران، دکتر مختار صالحی؛ استادیار دانشگاه مازندران، دکتر شهروز شریعتی؛ دانشیار دانشگاه تربیت مدرس، دکتر امامعلی شعبانی؛ دانشیار دانشگاه مازندران، دکتر غلامرضا ضابط‌پور؛ استادیار دانشگاه نوشیروانی بابل، دکتر رحمت عباس‌تبار؛ دانشیار دانشگاه مازندران، دکتر محسن عباس‌زاده؛ استادیار دانشگاه مازندران، دکتر مرتضی علویان؛ دانشیار دانشگاه مازندران، دکتر عباس‌عمادی؛ استادیار دانشگاه تربیت مدرس، دکتر محمدرحیم عیوضی؛ استاد دانشگاه شاهد، دکتر موسی فقیه‌حقانی؛ استادیار و رئیس پژوهشکده تاریخ معاصر، دکتر ابوالفضل قاسمی، استادیار دانشگاه مازندران، دکتر محمدتقی قزلسفلی؛ دانشیار دانشگاه مازندران، دکتر علی‌اکبر مسگر، استادیار دانشگاه مازندران، دکتر منصور میراحمدی؛ استاد دانشگاه شهید بهشتی، دکتر حمیدرضا منیری؛ استادیار دانشگاه مازندران؛ استادیار دانشگاه مازندران، دکتر منصور

میراحمدی؛ استاد دانشگاه شهید بهشتی، دکتر حمیدرضا منیری؛ استادیار دانشگاه
مازندران

مسئول دبیرخانه همایش:

محمدامین منفرد

مسئول پشتیبانی:

آفاق قاسمی - سیدمحسن حسینیان

نشانی دبیرخانه همایش: مازندران، بابلسر، بلوار شهید ذوالفقاری، بلوار دانشگاه، پردیس

دانشگاه مازندران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، کد پستی: ۴۷۴۱۶-۱۳۵۳۴

شماره تماس: ۰۱۱۳۵۳۰۲۱۴۰

<https://umz.ac.ir>

نشانی الکترونیکی دانشگاه:

<https://alavian.conf.umz.ac.ir>

نشانی الکترونیکی پایگاه مجازی همایش:

alavian@umz.ac.ir

ایمیل:

کلیه حقوق محفوظ و متعلق به دانشگاه مازندران است

مقدمه

بی‌تردید نام مازندران با نهضت علویان گره خورده است. طبیعتاً این واقعیت به تاریخ هسته‌های مقاومت و حکمرانی شیعیان که در دوران اسلامی در این خطه رقم خورد، بازمی‌گردد. آنچه در این میان جای خالی آن احساس می‌شد، فرصتی بود که حول آن محققین و اساتید دانشگاه در فضایی آکادمیک گردهم بیایند و به روشنگری در خصوص این جنبش بپردازند. با این حال از آنجایی که مفهوم «علوی» منسوب به امیرالمومنین، علی(ع)، است، تلاش داشتیم تا پا را از تاریخ فراتر بگذاریم و با رویکردی میان رشته‌ای از مناظر متعدد به زندگی سیاسی علویان بنگریم. بی‌شک جهان زیست علویان آنچنان با تحولات مازندران، ایران، خاورمیانه و حتی فراتر از این منطقه گره خورده است که می‌توان از منظر رشته‌های مختلفی چون تاریخ، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، هنر، ادبیات، روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای به آن نگریست.

در تلاش بودیم که حتی فرصتی فراهم کنیم پیوندهای اندیشه‌ای میان نهضت علویان و انقلاب اسلامی بازگو شود. بنظر می‌توان با توجه به حکومتی اسلامی که بر پایه انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ در ایران به پیروزی رسید، از این موضوع سخن گفت. قطعاً بررسی زوایای متنوع این جنبش انقلابی با رویکردی مقایسه‌ای و در چارچوب جنبش علویان پژوهش‌های متعددی می‌طلبد.

آنچه در ادامه می‌آید مجموعه چکیده‌هایی است که تا زمان و مهلت مقرر به دبیرخانه همایش رسیده است. در تلاش هستیم تا در اولین فرصت مجموعه مقالات همایش را نیز منتشر کنیم. در این میان تجربه همایش‌های مختلف برگزار شده در این خصوص چراغ راهنما بوده است. امیدواریم با برگزاری گردهمایی‌های علمی همچون آنچه در دانشگاه مازندران، در خصوص واکاوی جنبه‌های مختلف نهضت علویان فراهم شد، بحث و گفتگو در خصوص این نهضت به شکل پویاتر تداوم یابد. در این راستا، بر خود لازم می‌دانیم از همه پژوهشگرانی که در برگزاری این همایش ما را یاری کردند، تشکر کنیم.

مرتضی علویان

دبیر علمی همایش

فهرست عناوین چکیده مقالات

- مبانی فکری جریان‌های علوی ۱
رحیم آقایی و حکیمه حسینی بلیانی
- عوامل موثر بر ظهور و سقوط علویان طبرستان ۲
سهراب آقایی
- دلایل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان در تبرستان ۳
حکیمه احسانی و طاهره رحیمی
- نقش علویان طبرستان در گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی ۴
علی امینی زاده و مصطفی امینی زاده
- تاثیر حکومت علویان بر تاریخ اجتماعی شیعیان طبرستان (۲۵۰- ۳۱۶ هجری قمری) .. ۵
زینب بختوه، محمدجواد یآوری سرتختی و حسن احمدیان دلاویز
- زیدیه از آغاز تا شکل‌گیری حکومت علویان طبرستان در ایران (۱۷۶- ۲۵۰ هـ.ق) ۶
هادی بیاتی و سیدباقر حسینی کریمی
- الهیات سیاسی در رنسانس اسلامی با رویکرد به جریان فکری آل بویه ۷
الناز پروانه زاد
- دلایل همکاری مردم و حاکمان طبرستان و گیلان با علویان و نتایج آن ۸
عباس پناهی
- تبلور قرآن در انگیزه‌های اجتماعی و فرهنگی قیام علویان طبرستان ۹
مهدی تقی زاده طبری، فریبا رضایی و حسن یعقوبی
- عوامل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان در تبرستان بر پایه نظریه جغرافیایی و
کنش جمعی ۱۰
محمدعلی توحیدی
- نقش علویان در اجتماع و سیاست در عصر آل بویه ۱۱
مرضیه جعفرزاده
- گفتمان علوی و بافتار سیاست خارجی؛ معادلات منطقه‌ای ایران و محور مقاومت ۱۲
علی‌اکبر جعفری و علیرضا گنجیان مقدم
- بررسی و معرفی کتاب «از آستارا تا آستر آباد»؛ (با تاکید بر جغرافیای تاریخی و آثار حضور
علویان در شمال ایران) ۱۳

- نصیرا جمشیدیان
تأثیرات جامعه‌شناختی و فرهنگی جریان‌های علوی بر تحولات اجتماعی معاصر ایران ... ۱۴
حمید جهان‌دیده
- تأثیر جریان‌های علوی بر شکل‌گیری هویت ملی و مذهبی ایران از دوره میانه تا دوران
معاصر ۱۵
حمید جهان‌دیده
- زمینه‌های اعتقادی و کلامی شکل‌گیری حکومت علویان طبرستان ۱۶
احمد جهانی نسب
- بر ساخت مدل مطلوب حکمرانی نوین پایدار در پرتو حکمرانی متعالی علوی ۱۷
سید محمد جونی
- نظام ژئوکالچر تمدن محور قرن ۲۱ و نقش علویان در تکوین هندسه نظم نوین جهانی .. ۱۸
جواد حقگو
- جایگاه علویان ترکیه و سوریه در سیاست خارجی ج.ا.ایران؛ از پندار تا واقعیت ۱۹
جواد حقگو
- جنگ داخلی سوریه و چرایی و چگونگی برجسته‌سازی تفاوت‌های اعتقادی علویان این
کشور با شیعیان امامیه توسط بی.بی.سی ۲۰
جواد حقگو
- جستاری بر زندگی و اقدامات حاکمان علوی تبرستان ۲۱
محمد خسروی طناک
- مقایسه میانی اندیشه سیاسی حکومت علویان تبرستان و جمهوری اسلامی؛ (مطالعه موردی
مبارزه با ظلم و استبداد) ۲۲
جلیل دارا، کوثر طالشی نصرتی و فاطمه زهرا رضائیان اومالی
- واکاوی دلایل تاسیس حکومت علویان از منظر جامعه‌شناسی دین ۲۳
عباس دهرویه
- ناصر کبیر گرایش و چرخش وی از تفکرات زیدی به سوی امامیه ۲۴
زهرا دهقان پور
- آیین‌های عزاداری شیعیان در دوره علویان و آل بویه ۲۵
ولی دین پرست و احد همتی

- مقاومت عنصر تبدیل واگرایی به همگرایی زیدیه و امامیه؛ (چطور انقلاب اسلامی شیعیان زیدی و امامیه را از تفرق به اتحاد رساند) ۲۶
محمود ذکاو
- تضاد دولت - ملت و سیاسی شدن تشیع در ایران معاصر ۲۷
محمد مهدی رحیمی و محسن عباسزاده
- بررسی ریشه های تاریخی جنبش های علوی و تاثیر آن بر پویایی اجتماعی ۲۸
سید محمد هاشمی نیا و دکتر حسین رفیع
- نقش کنشگران سیاسی گیل و دیلم در تشکیل حکومت علویان طبرستان ۲۹
نریمان رمضانپور
- حکمرانی شایسته از منظر قرآن کریم و نهج البلاغه با تأکید بر پاسخگویی ۳۰
حسین سلطان محمدی و فاطمه سلطان محمدی
- علویان و ضرورت احیا و بازخوانی میراث علوی ۳۱
غلامعلی سلیمانی
- چرایی و چگونگی تقابل یعقوب بن لیث صفاری و حسن بن زید علوی در طبرستان ۳۲
دوست علی سنجولی
- بازتاب تلفیق بسترهای مناسب طبیعی طبرستان و سیرت نیکوی سادات علوی در تشکیل اولین حکومت شیعی در ایران ۳۳
سید علالدین شاهرخی
- نقد پژوهش های داخلی پیرامون حکومت علویان تبرستان ۳۴
امامعلی شعبانی
- نقش امام جعفر صادق^(ع) در احیای نهضت فرهنگی شیعه ۳۵
کوروش صالحی و فرزانه شهرکی نیا
- تفکر مذهبی حسن بن علی اطروش (ناصر کبیر) و نقش آن در مذهب مردم طبرستان قرن چهارم هجری ۳۶
محمد شورمیچ
- اقدامات و عملکردهای فرهنگی و دینی علویان تبرستان ۳۷
مهتاب شورمیچ
- علل ورود علویان به طبرستان تا شکل گیری نهضت علویان در طبرستان ۳۸
الهام شوشتری

- ۳۹ انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر روند استحاله‌گرایی جامعه علوی ترکیه
حسن صادقیان و علی آکین جابا
- ۴۰ جریان شناسی سیاسی - مذهبی جنبش علویان در طبرستان
غلامرضا ضابط پور کاری
- ۴۱ دلایل و زمینه های شکل گیری حکومت علویان در طبرستان
جواد طلوع رضایی صفار و علیرضا روحی
- ۴۲ بررسی تاثیر اندیشه سیاسی اجتماعی جنبش علویان طبرستان بر انقلاب اسلامی
رحمت عباس تبار مقری و علیرضا محمدی
- ۴۳ بررسی مؤلفه های حکمرانی در حکومت علویان تیرستان با تمرکز بر حکومت ناصر کبیر
نجیبه عباسی رستمی
- ۴۴ نهضت علویان در طبرستان: ریشه ها و زمینه های اجتماعی و سیاسی قیام علیه خلافت
مرتضی علویان و محمد بابایی کیایی
- ۴۵ بررسی تطبیقی سقوط و ظهور حکومت علویان طبرستان و زیدیان یمن
مرتضی علویان و ابوالفضل درویش نیا
- ۴۶ نفوذ علویان در ناحیه لواسانات و رودبار قصران
میثم علیئی
- ۴۷ واکاوی روند ترویج فرهنگ مقاومت علوی؛ از واقعه عاشورا تا فرهنگ مهدویت بر اساس
نشانه‌های فیلم میهمان داریم
- ۴۸ مهدی فتحی
- ۴۹ محدثان علوی طبرستان در الرجال نجاشی و الفهرست طوسی
اعظم فرجامی
- ۵۰ بازتولید هویت سیاسی حکومت علویان در تجلی انقلاب اسلامی ایران
ابوالفضل قاسمی و علی غفاری
- ۵۱ قیام علویان و تأثیر آن بر قیام های نواحی شمالی ایران
مهدی قانعی اردکان
- ۵۱ بررسی بسترهای روی کار آمدن علویان در طبرستان
مهدی قانعی اردکان

- تحولات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی علویان طبرستان از داعی کبیر تا داعی صغیر ۵۲
محمد حسین قربانپور دلاور
- جایگاه و اندیشه علوی در زندگی و مبارزه مردآویج ۵۳
محمدتقی فزلسفلی و هاجر خلیلی علمداردهی
- علویان آل بویه و نقش آنها در تقویت تشیع فلسفی در ایران دوره‌ی میانه ۵۴
محمدتقی فزلسفلی و الهه نجفی
- واکاوی تطبیقی هویت و فرهنگ علویان طبرستان و ترکیه: تأثیر متقابل تاریخ، مذهب و جغرافیا ۵۵
سیدعلی موسوی نژاد و زهرا کبیری‌پور
- بررسی مولفه‌های دلائل نگاری نبوی در کتاب اثبات نبوت النبی اثر ابوالحسین آملی ۵۶
مهناز کوهی
- دلائل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان تبرستان ۵۷
اکرم گودرزبان فرد و زهرا پیرحیاتی
- بررسی چگونگی روی کار آمدن علویان در تبرستان ۵۸
محمدتقی لطیفی شیردار
- انقلاب اسلامی به مثابه جنبش علوی ۵۹
فاطمه لطیفی، فاطمه باقرزاده و محمد رادمرد
- بررسی تحلیلی زمینه‌های تاریخی قدرت‌یابی علویان تبرستان ۶۰
راحله محمدباقر
- میراث فرهنگی و مذهبی حسن بن زید و حسن بن علی اطروش در طبرستان، دیلم و گیلان ۶۱
مهدی یاراحمدی و الهام شوشتری
- پیوند واژگان شیعی و مارکسیسم عملی آگاهانه برای کنار گذاشتن سنت ۶۲
سیدمحسن موسوی زاده
- زمینه‌های بازتاب انقلاب اسلامی ایران در لبنان (تاسیس حزب‌الله لبنان) ۶۳
محمد نادری چلاو
- شیعیسم انقلابی در ایران و یمن: همگرایی و واگرایی در ایدئولوژی و عمل ۶۴
نجمه نوروزیان و محسن عباس‌زاده
- مولفه‌های علوی مفهوم انقلاب در اندیشه آیت الله مطهری ۶۵

محمد حسین نوری زاده و محمد رادمرد

- رهیافتی تمدنی به نهضت علویان طبرستان ۶۶
علی واعظی
- قرآن و انگیزه‌های سیاسی ایجاد و تداوم حکومت علویان در طبرستان ۶۷
حسن یعقوبی، فریبا رضایی و دکتر سیدعلی اکبر ربیع نتاج
- زمینه‌های بسط تشیع انقلابی در ایران دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ ۶۸
آناهیتا یعقوبی و محمد رادمرد

مبانی فکری جریان‌های علوی

رحیم آقایی^۱

حکیمه حسینی بلیانی^۲

امام علی(ع) سیاست‌های حکومت علوی را با تکیه بر احکام شریعت و سنت نبوی طراحی می‌کرد. آن حضرت (ع)، چه در مبانی نظری و چه در سیره عملی خود، بر آن بود تا مدلی از نظام مدیریت اسلامی را در زمان خویش اجرا کند و برای آینده مسلمانان نیز معیارهای لازم و اصول کلی را ارائه دهد. هدف عمده پژوهش حاضر، بررسی مبانی فکری جریان‌های علوی است که عبارتند از: مکتب متکلمان و ذیل آن مکتب محدثان (شیخ مفید و سید مرتضی)؛ همچنین مبانی فکری اصل‌گرایان اسلامی ایران معاصر و در دل آن جمعیت فدائیان اسلام و سپس افکار فلسفی علامه طباطبائی (ره) است. روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش توصیفی - تحلیلی و تکنیک مورد استفاده نیز از نوع اسنادی و کتابخانه‌ای است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که این جریان‌ها قصد داشتند تا به بازتولید مبانی فکری تشیع بپردازد و با تثبیت هویت مستقل تشیع، فقه و کلام آن را نیز پی ریزی کنند. تحولاتی روی داد که نقطه عطفی در تاریخ فقه شیعه بود و تأثیر عمیقی در صحنه سیاسی و مذهبی ایران بر جای گذاشت. با اینکه متکلمان به عقل‌گرایی و اصل‌گرایان به وحی‌گرایی و علامه طباطبائی(ره) به علم به عنوان تنها راه کشف شناخت حقیقت معتقد بودند اما به نظر می‌رسد که نظریه نظام انقلابی امامین انقلاب ترکیبی از همه این جریان‌هاست.

واژگان کلیدی: مبانی فکری، جریان‌های علوی، فقه شیعه.

^۱ دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی؛ rara09173227064@gmail.com

^۲ دبیر آموزش و پرورش و Aghaei7064@gmail.com

عوامل موثر بر ظهور و سقوط علویان طبرستان

سهراب آقایی^۱

شیعیان زیدی پس از شهادت زید در کوفه، متوجه ایران شدند و ابتدا در خراسان و سپس در دوره عباسیان با ورود به طبرستان به تبلیغ آیین خود پرداختند و در نتیجه اقدامات فرهنگی آنان خیل عظیمی از مردم به آیین تشیع گرویدند. به دلیل ظلم و ستمی که حکام طاهری در حق مردم روا می‌داشتند مردم به امامان زیدی تمایل نشان دادند و آنان نیز به درخواست مردم لبیک گفتند و با شعار امر به معروف و نهی از منکر در ۲۵۰ ه ق دولتی را به مرکزیت آمل تشکیل دادند که در تاریخ ایران به علویان طبرستان مشهور است. حاکمان علوی طبرستان چهارتن بودند و با احتساب دوران تسلط سامانیان بر طبرستان در مجموع ۶۶ سال حکومت کردند. این حکومت نتیجه اتحاد دو گروه از مخالفان خلافت بغداد، ایرانیان و علویان بود. تشکیل این حکومت محیط مناسبی را برای شیعیان بوجود آورد. امیران علوی شیعیان را مورد توجه و عنایت قرار می‌دادند و مبالغ قابل توجهی جهت مرمت مزار امامان شیعه در عراق هزینه می‌کردند. درگیری با سامانیان به عنوان حامیان پر قدرت خلافت بغداد و همچنین حضور سرداران جویای نام نظیر مرداویج، اسفار، ماکان و علی بویه در طبرستان و بحران جانشینی به تدریج سبب ضعف این حکومت شد و امیران را بازیچه دست سرداران نظامی کرد و سرانجام آخرین امیر این دولت توسط یکی از همین سرداران به نام مرداویج زیاری به قتل رسید و با قتل او دولت علویان طبرستان منقرض شد.

واژگان کلیدی: علویان طبرستان، مرداویج، آمل، زیدیه

دلایل و زمینه های شکل گیری حکومت علویان در تبرستان

حکیمه احسانی^۱

طاهره رحیمی^۲

تبرستان، به جهت موقعیت خاص جغرافیایی خود، پس از فتوحات اعراب مسلمان در ایران، هم چنان تا سالها فتح نشد و از هرگونه تهاجمی در امان ماند. عدم نظارت و سلطه امویان و خلفای آغازین عباسی بر این منطقه سبب شد تا تبرستان پناهگاهی برای مخالفان خلافت و به ویژه علویان قرار گیرد. حضور علویان در این سرزمین و معاشرت با مردم محلی، زمینه های گروش به اسلام و به ویژه علاقه مندی به سیرت علوی را در میان مردم تبرستان گسترش داد. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی نگارش یافته و شیوه گردآوری داده ها با استفاده از اسناد و منابع کتابخانه ای است. نتایج پژوهش بعد از مفهوم شناسی به ریشه تاریخی فرقه علویه و حکومت علویان در تبرستان، علل ورود علویان به تبرستان (موقعیت طبیعی تبرستان، کوچ های سادات علوی به تبرستان و دیلم واردشدگان به دیلم، قیام های سادات، ولی عهدی امام رضا و تسامح اولیه مأمون، اسفهبندان تبرستان و پذیرش اسلام، قیام یحیی بن عمر) است. همچنین اشتیاق مردم به جانب علویان که سیرت مسلمانی را با سادات می دیدند سبب گرایش به حسن بن زید و انتخاب او به حکمرانی تبرستان شد. حسن بن زید ملقب به داعی کبیر در سایه حمایت مردم، سلطه ی طاهریان و حکمرانان محلی را در هم شکست و نخستین حکومت علوی را در سرزمین تبرستان برقرار ساخت.

واژگان کلیدی: زمینه های شکل گیری، حکومت، علویان، تبرستان، قیام شیعه.

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ اسلام؛ ehsani94@gmail.com

^۲ دانشجو سطح ۲ حوزه آیت الله ایروانی

نقش علویان طبرستان در گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی

علی امینی زاده^۱

مصطفی امینی زاده^۲

نقش ایرانیان در تاریخ تمدن جهان نقشی برجسته و تاثیرگذار است. این نقش پس از ورود اسلام به ایران از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده، زیرا ایرانیان به جریان‌های ضد اموی و عباسی از جمله تشیع پناه بردند. یکی از حکومت‌هایی که با کمک ایرانیان توانست نقش بسزایی در گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی ایفا کند، علویان هستند. آنها در نیمه دوم قرن سوم هجری اولین حکومت مستقل شیعی در منطقه طبرستان، را تشکیل دادند. در این مقاله با بهره جستن از روش تحقیق تاریخی (the historical research method) تلاش شده است درک گردد، علویان طبرستان چه نقشی در گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی داشته‌اند؟ بررسی مجموعه داده‌های تاریخی و آگاهی‌های موجود نشان داد، علویان در طول نیم قرن حکومت خود در طبرستان، اقدامات عمرانی، فرهنگی، مذهبی و اقتصادی بسیاری در شهرهای مختلف به ویژه آمل، انجام دادند. آنها به فعالیت‌های فرهنگی در سطح وسیعی پرداختند؛ به نحوی که مساجد متعدد، کتابخانه و مدارس مختلف و مشهوری ساخته که در آن فقه، حدیث، شعر و ادبیات تدریس می‌شد.

واژگان کلیدی: طبرستان، علویان، فرهنگ و تمدن

^۱ استادیار تاریخ دانشگاه فرهنگیان. ali_amini2169@yahoo.com

^۲ دبیر آموزش و پرورش؛ ali_amini2169@yahoo.com

تأثیر حکومت علویان بر تاریخ اجتماعی شیعیان طبرستان (۲۵۰-۳۱۶ هجری قمری)

زینب بختوه^۱

محمدجواد یآوری سرتختی^۲

حسن احمدیان دلاویز^۳

علویان طبرستان با حمایت دیگر مردم منطقه علیه حکومت وقت که از کارگزاران حکومت عباسی بوده‌اند، قیام کردند و بعد از سرنگونی آنان موفق شدند حکومت شیعی تشکیل دهند. حکومت علویان (۲۵۰ تا ۳۱۶ هجری قمری) در جهان اسلام به عنوان دومین حکومت شیعی بعد از ادریسیان، آغازی برای رسمیت یافتن نمادها و مولفه‌های شیعی در تاریخ اجتماعی طبرستان بوده است. روشن نبودن کم و کیف آن و چگونگی تأثیرگذاری حکومت علویان بر تاریخ اجتماعی شیعیان طبرستان، مهمترین زمینه بررسی تاریخ اجتماعی در این منطقه بود. نتایج نشان میدهد که حکومت علویان با استفاده از قدرت سیاسی در زمینه اجتماعی و فکری، فرهنگی بر تاریخ اجتماعی طبرستان تأثیر مستقیم و غیر مستقیم نهادند. صدور منشور حکومتی جهت گسترش نمادهای شیعی، توجه به علم و عالم و مکان‌های آموزشی، علنی کردن نمادهای شیعی، حمایت مالی از شیعیان، بخش‌هایی از فعالیت‌های حکومت علویان طبرستان در زمینه تاریخ اجتماعی شیعیان است.

واژگان کلیدی: علویان، تاریخ اجتماعی، شیعیان، طبرستان

^۱ طلبه سطح ۴ جامعه الزهرا قم Bakhtoo2@gmail.com

^۲ استادیار دانشگاه باقرالعلوم (ع) Javadavyari@yahoo.com

^۳ استادیار جامعه المصطفی العالمیه

زیدیه از آغاز تا شکل‌گیری حکومت علویان طبرستان در ایران (۱۷۶-۲۵۰ ه.ق)

هادی بیاتی^۱

سیدباقر حسینی کریمی^۲

شیعیان زیدی یا علویان طبرستان نخستین جنبش اجتماعی مردم بومی را با رهبری ایدئولوژیک خود در راستای تغییر وضع موجود هدایت نمودند و نخستین حکومت شیعی زیدی را در ایران پی‌نهند. چگونگی و روند شکل‌گیری این فرقه و حکومت آنان در طبرستان مورد توجه پژوهش حاضر می‌باشد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که زیدیه فرقه‌ای از شیعه می‌باشند که همزمان با قیام زید بن علی (ع) به وجود آمدند. بعد از اینکه زید بن علی بن حسین توسط امویان کشته شد، طرفداران و پیروان او به گرد پسرش یحیی، جمع شدند و او را در ادامه جنبش و قیام علیه امویان یاری کردند. با شهادت یحیی در زمان خلفای نخست عباسی باز هم زیدیه قیام نمودند. ولی این بار به سرکردگی نوادگان امام حسن (ع) یعنی فرزندان عبدالله بن حسن بن حسن (ع)؛ و به رهبری محمد بن عبدالله معروف به نفس زکیه و برادرش ابراهیم بود. اما شکل‌گیری فرقه زیدیه در ایران با قیام یحیی بن عبدالله آغاز شد. به طوری که با ورود یحیی به دیلم بسیاری از دیلمیان، اسلام شیعی از نوع زیدی را پذیرا شدند. حتی بعد از مرگ یحیی با توجه به حمایت مردم طبرستان و دیلم از سادات، سرانجام حسن بن زید توانست حکومت علویان را در این خطه پایه‌گذاری کند.

واژگان کلیدی: زید بن علی، زیدیه، یحیی بن عبدالله، دیلم، طبرستان.

^۱. استادیار تاریخ گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه مازندران.

h.bayati@umz.ac.ir

^۲. استادیار شیعه‌شناسی گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه مازندران.

الهیات سیاسی در رنسانس اسلامی با رویکرد به جریان فکری آل بویه

الناز پروانه زاد^۱

سلسله آل بویه را می‌توان یکی از حاکمیت‌های متنفذ ایرانی مآب در دوره رنسانس اسلامی دانست. ماهیت دینی این سلسله به رابطه دو جانبه‌ای معطوف می‌شود که با خلفای سنی مسلک بغداد داشتند و ماهیت ایدئولوژیکی آنان بر پایه گرایش عقیدتی- سیاسی به امامان منسجم می‌شد. چنانچه انسان‌گرایی را به مثابه نوعی ویژگی موثر بر عقاید کلامی این سلسله بدانیم و گرایش به تشیع را در زمره سیاست مذهبی سلاطینی مانند معزالدوله تلقی کنیم و نیز گرایش فکری به سلاطین ایرانی را به عنوان میراث ملی آل بویه بپذیریم، آنگاه با این سوال مواجهیم که الهیات سیاسی نزد سلاطین و بزرگان دینی- سیاسی این دوره حکومتی چگونه بوده و عقاید ایشان در پذیرفتن امامت علی‌بن‌ابی‌طالب چه ابعاد مهمی از جامعه شناسی شیعی را به منصفه ظهور آورده است؟ در فرایند پژوهش می‌توان این فرضیه را بررسی کرد که آل بویه از منظر سیاسی- در عین پذیرفتن مشروعیت خلیفه سنی- معتقد به امام غایب بوده و این عقیده در عصر رنسانس اسلامی به ایجاد محفل‌های دینی و فرهنگی در سطوح مرفه و نزدیک به حلقه‌های قدرت انجامید و همزمان به کشمکش‌های طبقاتی در سطوح فروتر جامعه دامن زد. روش پژوهش در این مقاله تاریخی- تحلیلی است و با مطالعه منابع اسنادی به آزمون فرضیه مذکور پرداخته است.

واژگان کلیدی: رنسانس اسلامی، آل بویه، خلفای بغداد، امامیه، میراث ایران باستان.

^۱ . عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه بجنورد؛ elnaz.parvanehzad@gmail.com

دلایل همکاری مردم و حاکمان طبرستان و گیلان با علویان و نتایج آن

عباس پناهی^۱

مقاله حاضر قصد دارد تا به تحلیل علل و عوامل موثر گسترش تشیع در طبرستان و گیلان بپردازد. سرزمین‌هایی که در طول تاریخ طبرستان و گیلان نامیده می‌شد، همواره در دوره خلافت اموی و عباسی سرسازش با آنان نداشته و با هر بهانه‌ای در صدد مخالفت با آنان بر می‌آمدند. در نتیجه مردم طبرستان برای گسترش مخالفت‌های خود با خلفای اموی و عباسی، به دلایل اشتراک منافع با علویان با آنها همکاری نمودند. به دنبال این رویکرد، نخست طبرستان، سپس گیلان تبدیل به پناهگاهی امن برای علویان گشت. نگاه نخست حاکمان و مردم طبرستان و گیلان به علویان تحت تاثیر عوامل سیاسی و دینی قرار داشت. اما از نیمه دوم قرن سوم به جهت تلاش‌های فکری مداوم علویان در طبرستان و گیلان، تشیع در این سرزمین به اندازه‌ای گسترش یافت که بعدها آل بویه از این سرزمین برخاستند و نه تنها اساس خلافت عباسی را تضعیف نمودند، بلکه به ترویج مبانی فکری، فقهی و کلامی تشیع در بغداد و سایر سرزمین‌های اسلامی پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هر چند انگیزه‌های سیاسی و دشمنی با خلافت اموی و عباسی عامل اصلی همکاری طبرستانی‌ها و گیلانی‌ها با علویان بوده است، اما بعدها به جهت پیوندهای فکری عمیقی که بین مردم این پهنه با علویان برقرار گردید، مردم طبرستان و گیلان به عنوان سرسخت‌ترین مروج آیین شیعی در جهان اسلام شدند. نگارنده با توجه به مآخذی که در این زمینه وجود دارد، سعی دارد درباره دلایل گرایش مردم طبرستان و گیلانیان به تشیع و همچنین تقابل‌ها و تعامل‌های آنان با علویان با استفاده از روش تاریخی و به شیوه توصیفی و تحلیلی به پژوهش بپردازد.

واژگان کلیدی: طبرستان، گیلان، علویان، تشیع، آل بویه.

^۱. دانشیار تاریخ و مطالعات ایران شناسی دانشگاه گیلان apanahi@guilan.ac.ir

تبلور قرآن در انگیزه‌های اجتماعی و فرهنگی قیام علویان طبرستان

مهدی تقی زاده طبری^۱

فریبا رضایی^۲

حسن یعقوبی^۳

با اینکه در خیزش مردمی طبرستان (قیام علویان) علیه استبداد و خودکامه‌گی عباسیان و عمال آنان عوامل مختلفی از جمله؛ سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... دخیل و مؤثر بوده‌اند، اما، محوری بودن نقش قرآن و تعالیم مترقی آن در این قیام، امری است مبرهن و غیر قابل انکار. چراکه قرآن همواره از پیروان و مخاطبان خود می‌خواهد تا نسبت به سرنوشت خود، خانواده، جامعه، فرهنگ، حاکمیت، مملکت، ناموس و... بی‌تفاوت نبوده و در زمان ضرورت، اقدام نموده و در تحقق متعالی‌ترین اهداف اجتماعی و فرهنگی‌اش یعنی؛ تثبیت اهل ایمان برای برقراری عدل و داد و نیز غلبه‌ی دین حق برای حاکمیت قوانین خدا، بکوشند. نقش‌آفرینی قرآن، رهبریت دینی و دینداری مردم از دلایل مهم موفقیت قیام علویان بر ضدّ این بیدادگران بوده است. این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی و با هدف بررسی نقش‌آفرینی قرآن و آموزه‌های آن به عنوان راهنمای عمل اهل قیام و رهبرانش در دو عرصه‌ی اجتماع و فرهنگ، تأکید و جوانب و پیامدهای این نقش را در پیروزی قیام مورد مذاقه و واکاوی قرار داده است. نتایج پژوهش گویای این واقعیت است که علویان، طبرستان را دستخوش تحولات گوناگون اجتماعی و فرهنگی و مذهبی ساختند؛ عوامل اجتماعی مؤثری چون: حُسن سلوک و تظلم خواهی، اعتقاد به منجی و مهدویت، جلوگیری از خشونت خلفا نسبت به حکام محلی و مردم، مبارزه با فساد و مظاهر آن و همچنین، اقدامات فرهنگی به ویژه تاسیس مساجد و مدارس علمیه در نقاط مختلف طبرستان نقش مهمی را در تحولات فرهنگی منطقه ایفاء نمودند.

واژگان کلیدی: قرآن، قیام علویان، طبرستان، اجتماعی، فرهنگی.

۱ - استادیار دانشکده الهیات، دانشگاه مازندران: mt.tabari@umz.ac.ir

۲ - دانشجوی دکتری الهیات (علوم قرآن و حدیث)، دانشگاه مازندران: faribarezai400@gmail.com

۳ - دانشجوی دکتری الهیات (علوم قرآن و حدیث)، دانشگاه مازندران و نویسنده مسئول؛ hasan8933@yahoo.com

عوامل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان در تبرستان بر پایه نظریه جغرافیایی و کنش جمعی

محمدعلی توحیدی^۱

علویان تبرستان نخستین دولت شیعی در شرق جهان اسلام و ایران کنونی به شمار می‌رود که در نیمه دوم سده سوم هجری و اوج ستم‌گیری‌های عباسیان علیه علویان، در نقطه دوردست و فاصله نسبتاً زیاد از مرکز خلافت عباسی درفش مقاومت برافراشت و اولین حکومت شیعی زیدی را پایه‌گذاری کرد. اهمیت این دولت بدان جهت است که پس از شکست‌های متوالی نهضت علویان در مقابل عمال عباسی، اولین پیروزی ایشان در شرق جهان اسلام علیه عباسیان محسوب می‌گردد که در شکل‌گیری حکومت‌های بعدی شیعیان نیز بی‌تأثیر نبوده است. پرسش اساسی در این تحقیق آن است که عوامل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان در تبرستان چه بوده است و به رغم سیطره قهرآمیز عباسیان بر جهان اسلام و خصومت شدید ایشان علیه علویان، چگونه توانستند به پیروزی دست یابند و حکومت تشکیل دهند؟ این پژوهش با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و داده‌های تاریخی و با استفاده از روش تحلیلی توصیفی بر پایه نظریه جغرافیایی و کنش جمعی، در پاسخ به پرسش تحقیق، دست یافته است که عوامل جغرافیایی از قبیل بعد منطقه تبرستان از مرکز خلافت عباسی، خصوصیات طبیعی آن از قبیل کوهستانی بودن و پوشش انبوه جنگلی، و هم‌چنین تعامل سازنده علویان با حاکمان محلی تبرستان، جذب توده مردم و بسیج منابع موجود علیه عمال عباسی مهم‌ترین عوامل و زمینه‌های توفیق علویان در تشکیل حکومت بوده است.

واژگان کلیدی: حکومت علویان، تبرستان، کنش جمعی، عوامل شکل‌گیری، نظریه جغرافیایی، تشیع، خلافت عباسی

^۱ . دانش‌آموخته جامعه‌المصطفی‌العالمیه؛ دکترای فقه و معارف اسلامی با گرایش تاریخ اسلام؛

نقش علویان در اجتماع و سیاست در عصر آل بویه

مرضیه جعفرزاده^۱

یکی از مهم‌ترین پیشامدهایی که پس از ورود اسلام به ایران به وجود آمد، برپایی حکومت علویان و حضور آن‌ها در طبرستان به شمار می‌آید. علویان به دلیل کاردانی و لیاقت خویش توانستند در دربار آل بویه جایگاهی عمیق و مستحکم به دست آورند. در این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی انجام می‌شود، نقش علویان در اجتماع و سیاست در عصر آل بویه بررسی و تحلیل شده است. در زمینه‌های اجتماعی علویان توانستند در مناصب همانند نقابت، در توسعه و ترقی اجتماعی و تلاش برای امنیت، امور فرهنگی، ثروت، نفوذ و قدرت و تصمیم‌گیری‌های جامعه نقشی مهم و اساسی ایفا کنند. در زمینه‌های سیاسی نیز علویان با حمایت و پشتیبانی آل بویه توانستند حضور چشمگیر خود را نشان دهند. تأثیر علویان بر امور حج، علویان به عنوان سفیر، قدرت فرماندهی علویان در دوره آل بویه، علویان و امر دادرسی از جمله اموری هستند که آن‌ها به خوبی از عهده آن در حکومت آل بویه برآمدند و توانستند شایستگی خود را به نحوی درست اثبات کنند. به دلیل این‌که آل بویه از دو عامل مذهب و ملیت تشکیل شده بود، می‌توان آن را متأثر از علویان دانست و اینکه در استقلال و حاکمیت توانست بر قسمت بزرگی از خاک ایران و عراق مسلط شود. دولت شیعه مذهب آل بویه توانست با به کارگیری علویان در اجتماع و سیاست پشتوانه حکومتی خویش را محکم و استوار قرار دهد و حتی در پیشبرد مقاصد و اهداف سیاسی و اجتماعی خویش علویان را به عنوان نیرویی کارآمد بنگرد.

واژگان کلیدی: علویان، آل بویه، سیاست، اجتماع

گفتمان علوی و بافتار سیاست خارجی؛ معادلات منطقه‌ای ایران و محور مقاومت

علی اکبر جعفری^۱

علیرضا گنجیان مقدم^۲

پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری مرجع دینی، حضرت امام خمینی (رحمته الله) به‌عنوان بزرگ‌ترین انقلاب با بن‌مایه‌های مذهبی، ویژگی ممتازی را به آن بخشیده است. سبقه مذهبی انقلاب اسلامی با تأکید بر اصول علوی-شیعی، از رسمیت یافتن آن در دوران صفویه فراتر رفته، بلکه سرمنشاء آن به قرون اولیه اسلام و به‌خصوص نهضت‌ها و باورهای علوی که خود را در بافت ضمیر فرهنگ کهن ایرانی به‌ویژه، ریشه در تبرستان و دیلمان دارد بر می‌گردد. همین امر در زیربنای جمهوری اسلامی و بافتار سیاست خارجی و منطقه‌ای ایران پس از انقلاب با اهدافی چون: استقامت، عدالت‌طلبی، حق‌طلبی، ظلم‌ستیزی و غیره منجر به همپوشی با هویت اصیل ایرانی گردید. با این توصیف در پی پاسخ به این سوال هستیم که بنیان‌های گفتمان و باور علوی-شیعی چه اثری بر بافتار سیاست خارجی و معادلات منطقه‌ای ایران پس از انقلاب و به‌خصوص حال حاضر داشته است؟ طبق یافته تحقیق، با اثرگذاری یک گفتمان مذهبی (علوی) که سابقه‌ی طولانی در اساس جامعه و فرهنگ ایرانی دارد ما شاهد پیروزی انقلابی با عقاید دینی و احترام به همه ادیان و مذاهب، بر خواسته از خواست مردم بودیم. با توجه به همین امر و اثرپذیری سیاست خارجی از سیاست داخلی، بر کنش بیرونی-منطقه‌ای ایران به‌عنوان پیکان و قطب‌نمای عمل، اثر شگرفی گذاشته است. در این پژوهش با کاربردی نظریه سازه‌انگاری به شیوه توصیفی-تبیینی و روش مطالعه کتابخانه‌ای و اینترنتی در پی پاسخ به سوال هستیم.

واژگان کلیدی: باورهای علوی، سیاست خارجی، استقامت و حق‌طلبی، همپوشی عنصر ایرانی-علوی، معادلات منطقه‌ای

^۱ استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران؛ A.jafari@umz.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه مازندران؛

alirezaganjianmoghadam@gmail.com

بررسی و معرفی کتاب «از آستارا تا استرآباد»

(با تاکید بر جغرافیای تاریخی و آثار حضور علویان در شمال ایران)

نصیرا جمشیدیان^۱

واکاوی تاریخ علویان تبرستان از جهات گوناگون حائز اهمیت است. تشکیل اولین حکومت شیعی مذهب در ایران، تاثیرگذاری بر حکومت‌های شیعی بعد از خود و آثار فرهنگی و تمدنی آنها، از آن جمله‌اند. در این راستا، کتاب‌های ارزشمند و کمتر شناخته شده‌ای نگاشته شده است که لازم است به منظور عمق بخشیدن به پژوهش‌های آینده و جلوگیری از انجام تحقیقات تکراری، این آثار معرفی و شناخته شوند. کتاب یازده جلدی «از آستارا تا استرآباد» تالیف منوچهر ستوده یکی از آنهاست. در این کتاب خطه شمال ایران، شهر به شهر و روستا به روستا بررسی می‌شود. کتاب از جغرافیا و تاریخ هر مکان شروع کرده و به بیان جزئیات بسیاری، که بعضا نویسنده شخصا آنها را یافته است، می‌پردازد. اگرچه کتاب صرفا پیرامون علویان نیست، اما این مقاله سعی دارد ضمن معرفی کتاب، به بررسی بخش‌های مرتبط با علویان در آن پردازد.

واژگان کلیدی: علویان تبرستان، آستارا تا استرآباد، حکومت‌های شیعی

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ فرق تشیع؛ na.jamshidian@gmail.com

تأثیرات جامعه‌شناختی و فرهنگی جریان‌های علوی بر تحولات اجتماعی معاصر ایران حمید جهان‌دیده^۱

این مقاله به بررسی تأثیرات جامعه‌شناختی و فرهنگی جریان‌های علوی بر تحولات اجتماعی معاصر ایران می‌پردازد. با توجه به تاریخ غنی علویان و نقش آنها در شکل‌دهی به ارزش‌ها و باورهای اجتماعی، هدف این تحقیق تحلیل چگونگی تأثیر آموزه‌های علوی بر جوانان و جنبش‌های اجتماعی در ایران معاصر است. در این راستا، با استفاده از روش‌های کیفی و تحلیل محتوا، داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق با کارشناسان، تحلیل اسناد تاریخی و بررسی رسانه‌های معاصر جمع‌آوری شده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که آموزه‌های علوی با تأکید بر اصول عدالت، برابری و کرامت انسانی، توانسته‌اند بسترهای اجتماعی مناسبی برای شکل‌گیری و گسترش جنبش‌های اجتماعی جدید فراهم آورند. به‌ویژه، این تحقیق به بررسی تأثیر این آموزه‌ها بر هویت فرهنگی جوانان و نحوه شکل‌گیری ارزش‌های جدید در جامعه معاصر می‌پردازد. همچنین، تأثیرات فرهنگی این آموزه‌ها در فرآیند آموزش و پرورش و نقشی که در تعیین جهت‌گیری‌های اجتماعی ایفا می‌کنند، مورد بررسی قرار می‌گیرد. نتیجه‌گیری این مقاله نشان می‌دهد که جریان‌های علوی می‌توانند به عنوان یک عامل کلیدی در تحولات اجتماعی ایران عمل کنند و ضرورت بررسی عمیق‌تر و دقیق‌تر این موضوع در پژوهش‌های آینده را مورد تأکید قرار می‌دهد.

واژگان کلیدی: علویان، تحولات اجتماعی، جامعه‌شناسی، فرهنگ، عدالت اجتماعی، جنبش‌های اجتماعی، هویت فرهنگی، آموزش و پرورش

تأثیر جریان‌های علوی بر شکل‌گیری هویت ملی و مذهبی ایران از دوره میانه تا دوران معاصر

حمید جهانانیده^۱

این مقاله به بررسی تأثیر جریان‌های علوی بر شکل‌گیری هویت ملی و مذهبی ایران از دوره میانه تا دوران معاصر می‌پردازد. با تأکید بر نقش بنیادین علویان در تکوین هویت مذهبی و ملی، هدف این پژوهش تحلیل چگونگی تأثیر این جریان‌ها بر مفاهیم هویتی و فرهنگی در ایران است. در دوره میانه، آموزه‌های علوی به عنوان نیرویی مؤثر در تقویت هویت مذهبی و اجتماعی عمل کردند و به شکل‌گیری پیوندهای عمیق‌تر بین مردم و مذهب کمک کردند. در دوره صفویه، با رسمی‌شدن تشیع به عنوان مذهب رسمی، گفتمان‌های علوی به عنوان عامل وحدت ملی و تقویت هویت ایرانی شناخته شدند. همچنین، در دوره قاجار و معاصر، جریان‌های علوی نه تنها در تحولات اجتماعی و سیاسی، بلکه به‌ویژه در انقلاب اسلامی ۱۹۷۹، به عنوان منبع الهام برای مبارزات اجتماعی و فرهنگی مطرح گردیدند. این تحقیق با استفاده از روش‌های کیفی و تحلیل متون تاریخی، به بررسی منابع اولیه و اسناد تاریخی می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که جریان‌های علوی به عنوان یک عامل کلیدی در شکل‌دهی به هویت ملی و مذهبی ایرانیان عمل کرده و تأثیرات آن‌ها همچنان در تحولات اجتماعی معاصر احساس می‌شود.

واژگان کلیدی: علویان، هویت ملی، هویت مذهبی، تاریخ ایران، تشیع، دوره صفویه، دوره قاجار، انقلاب اسلامی، تحولات اجتماعی، گفتمان‌های علوی

زمینه‌های اعتقادی و کلامی شکل‌گیری حکومت علویان طبرستان

احمد جهانی نسب^۱

از جمله مهم‌ترین جنبش‌های شیعی در ایران که در برابر دستگاه خلافت عباسی و امارت‌های آن زمان ایستادگی نمود، نهضت علویان طبرستان بود که به عنوان نخستین حکومت شیعه در ایران نیز شناخته می‌شود. آنان توانستند حکومتی با ماهیت مذهبی تشکیل داده و منشاء تحولات بسیاری در قالب حکومت شیعی نوپدید کرانه‌های شمالی کشور شوند. مسئله پژوهش حاضر چنین تدوین شده است که زمینه‌های اعتقادی و کلامی روی کار آمدن علویان طبرستان را چه می‌توان دانست؟ و چه عواملی موجب تشکیل حکومت علویان طبرستان شده است؟ نوشتار حاضر ضمن بهره‌مندی از روش‌شناسی اسپریگنز و روش توصیفی - تحلیلی و گردآوری داده‌ها به شیوه اسنادی به این نتیجه دست یافته است: که روی کار آمدن حکومت علویان در طبرستان متأثر از گرایش‌های مذهبی‌شان یعنی شیعه زیدیه بوده است. لذا باورهای اعتقادی و کلامی فرقه زیدیه متقدم در زمینه امامت با توجه بر عملکرد گفتمان غالب و مسلط دستگاه خلافت عباسی، انگیزه تأسیس ایدئولوژی بسیج‌گر و متعاقب آن، تشکیل حکومت انقلابی علویان طبرستان را با هدف مقابله با ظلم و ستم خلفا و امرای عباسی و استقرار نظامی عادلانه فراهم ساخته است. مقاله حاضر، مبنای اصلی شکل‌گیری این حکومت را در بسترهای فکری و اعتقادی مذهب تشیع و بویژه فرقه زیدیه جستجو کرده است که این امر، به‌خودی خود بسترهای تاریخی آن عصر جهان اسلام را نیز مورد توجه قرار می‌دهد. بنابراین، در یک مدل مبتکرانه: وجه مضمونی یا درونی شامل مؤلفه‌های رکنی و شرطی و همچنین وجه ساختاری یا بیرونی شامل مؤلفه تاریخی و عملکردی دستگاه خلافت مورد تبیین قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: علویان طبرستان، زیدیه، خلافت عباسی، امام، نهضت شیعی انقلابی،

عدالت، کلام سیاسی

^۱ پژوهش‌گر پس‌ادکتری اندیشه سیاسی دانشگاه مازندران

mehrdad.jahaninasab@gmail.com

برساخت مدل مطلوب حکمرانی نوین پایدار در پرتوحکمرانی متعالی علوی

سیدمحمد جونی^۱

مقدمه: موضوعات مرتبط با حکمرانی از جمله مسائلی است که در حوزه مدیریت دولتی امروز مورد بحث و بررسی قرار دارد. از زمان مطرح شدن مفهوم حکمرانی خوب توسط بانک جهانی تا به امروز، تلاش‌های زیادی برای تبیین و ارائه الگوهای حکمرانی مختلف صورت گرفته است. با این حال، هیچ‌کدام از این الگوها به طور کامل نتوانسته‌اند به نیازهای حکمرانی در انقلاب اسلامی پاسخ دهند. لذا، ضرورت بررسی و مراجعه به مفاهیم و مبانی انقلاب اسلامی از زمانی که پیدایش یافته است، بیش از پیش مشخص شده است. این پژوهش با هدف شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های حکمرانی متعالی، با مطالعه دقیق نامه ۵۳ نهج البلاغه، به دنبال ارائه یک الگو و نظام منطقی در این زمینه است.

روش‌ها: این پژوهش بر دو فرضیه مبتنی است: اول اینکه مفاهیم نهج البلاغه می‌توانند در قالب الگوهای مختلف استخراج و استفاده شوند؛ دوم اینکه نامه ۵۳ نهج البلاغه به عنوان یکی از مهمترین اسناد حاوی دیدگاه حضرت علی (ع) در حوزه حکمرانی مورد بررسی قرار می‌گیرد. برای این منظور، ابتدا به مراجع علمی و تجربیات موجود در زمینه حکمرانی و الگوهای مختلف آن پرداخته شده و سپس متن نامه ۵۳ نهج البلاغه به دقت مورد بررسی قرار گرفته است. روش تحلیل مضمون نیز برای شناسایی مؤلفه‌ها و ابعاد این حکمرانی مورد استفاده قرار گرفته است. **نتایج:** پژوهش حاضر نشان می‌دهد که از طریق تحلیل مضمون نامه ۵۳ نهج البلاغه، می‌توان ۳۲۹ مفهوم پایه، ۵۱ مفهوم سازمان‌دهنده و ۹ مفهوم عالی را استخراج کرد. این مفاهیم به شکل یک شبکه از مضامین حکمرانی متعالی، مبتنی بر الگوی حکمرانی علوی ارائه شده‌اند.

واژگان کلیدی: برساخت، مدل مطلوب، حکمرانی نوین پایدار، حکمرانی متعالی علوی

^۱ دانشجوی دکتری روابط بین الملل دانشگاه شهید بهشتی؛ mr.jooni@yahoo.com

نظام ژئوکالچر تمدن محور قرن ۲۱ و نقش علویان در تکوین هندسه نظم نوین جهانی جواد حقگو^۱

در قرن بیست و یکم و با اهمیت روزافزون دینامیسم فناوری به عنوان نیروی محرک اصلی سیستم بین‌المللی نقش فرهنگ در روابط بین‌الملل بیش از گذشته خودنمایی کرده است. اگرچه هنوز نمی‌توان اهمیت ناظر بر رویکردهای ژئوپلتیک را نادیده گرفت، اما تمام شواهد و قرینه‌ها حکایت از آن دارد که پیش‌بینی هانتینگتون درباره اهمیت یافتن رویکردهای ژئوکالچر اکنون و همزمان با تکوین نظم نوین جهانی به وقوع پیوسته است. در چنین فضایی؛ گروه‌های مختلف فرهنگی که برخوردار از مبانی مشترکی هستند، برای رسیدن به نوعی از خودآگاهی هویتی در تکاپو هستند تا امنیت و به تبع منافع بیشتری برای خود کسب نمایند. در این میان زیرمجموعه‌های مذهب تشیع و به طور خاص علویان که به دلایل متعدد تاریخی همواره جز بازیگران مهم جهان اسلام بوده‌اند، جایگاهی خاص پیدا می‌کنند. در این مقاله تلاش خواهد شد تا از همین منظر به بررسی نقش علویان در تکوین هندسه نظم نوین جهانی پرداخته شود.

واژگان کلیدی: نظام ژئوکالچر تمدن محور، قرن ۲۱، هندسه نظم نوین جهانی، علویان، جمهوری اسلامی ایران، جهان اسلام.

^۱ دانشیار گروه انقلاب و اندیشه سیاسی دانشگاه تهران jhaghgoo@ut.ac.ir

جایگاه علویان ترکیه و سوریه در سیاست خارجی ج.ا.ایران؛ از پندار تا واقعیت

جواد حقگو^۱

چیستی مفهوم علوی و علویان از چند زاویه قابل بررسی است. با این حال وقتی از دریچه سیاست خارجی ج.ا.ایران بدان می‌نگریم، به نظر می‌رسد که دو نگاه از دقت بیشتری برخوردار باشد. در نگاه اول و با نگرشی عام تمام کسانی که به یک معنا پیرو امام علی (علیه‌السلام) هستند را می‌توان مصداقی از علویان به شمار آورد. طبیعتاً در این نگاه تمام شیعیان در ذیل این چتر معنایی قرار می‌گیرند. در نگاه دوم با نگرشی خاص و فارغ از تحولات تاریخی تنها تمرکز بر مجموعه‌های فرهنگی، اعتقادی و سیاسی است که امروز با نام علویان شناخته می‌شوند. اگر معیار دوم را لحاظ کنیم، در جهان کنونی دو دسته از علویان ساکن در ترکیه و سوریه دو مصداق مهم این مجموعه به شمار می‌آیند. دو مجموعه‌ای که اسماً با یکدیگر مشابه‌اند اما رسماً تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند. لزوم توجه به این تشابهات و تفاوت‌ها یکی از موضوعات مهمی است که در پیشبرد سیاست خارجی ج.ا.ایران در مواجهه با این مجموعه ضرورت دارد. موضوعی که غفلت از آن باعث درهم‌تنیدگی پندار و واقعیت در مواجهه با این مجموعه شده است. بر همین مبنا در این مقاله تلاش می‌شود تا اولاً به تفاوت‌ها و تشابهات این دو مجموعه مهم پردازیم، و ثانیاً بایسته‌های سیاست خارجی ج.ا.ایران در برخورد با این دو گروه هم‌نام ولی متفاوت واکاویده شود.

واژگان کلیدی: سیاست خارجی ج.ا.ایران، علویان ترکیه، علویان سوریه، پندار، واقعیت

^۱ دانشیار گروه انقلاب و اندیشه سیاسی دانشگاه تهران jhaghgoo@ut.ac.ir

جنگ داخلی سوریه و چرایی و چگونگی برجسته‌سازی تفاوت‌های اعتقادی علویان این کشور با شیعیان امامیه توسط بی.بی.سی

جواد حقیگو^۱

پراکندگی ژئوپلیتیکی پیروان مذهب تشیع باعث شده تا روایت‌های مختلفی از نوع اعتقادات گروه‌های مختلف شیعه صورت پذیرد. علویان عموماً و علویان سوری به طور خاص یکی از گروه‌های شیعی هستند که به جهات مختلف تاریخی، سیاسی و ژئوپلیتیک از اهمیت زیادی در جهان تشیع برخوردارند. اهمیتی که در سال‌های جنگ داخلی اخیر این کشور بیش از گذشته رُخ‌نمایی کرد. با توجه به کنترل نظام سیاسی سوریه توسط علویان از همان آغاز جنگ و حمایت ایران از دولت علوی سوریه پرداخت به مباحث اعتقادی علویان سوری به یکی از موضوعات جذاب برخی رسانه‌ها تبدیل شد. در روایت برخی از رسانه‌های مهم نظیر بی.بی.سی اختلافات اعتقادی این گروه با تشیع امامیه با برجسته‌سازی بازنمایی شد. این اقدام تا بدانجا پیش رفت که اعتقادات این گروه خارج از مذهب تشیع تعریف شد. اتهاماتی که البته با رجوع به فتوای مراجع جهان تشیع کاملاً قابل ابطال است. با توجه به اهمیت تاریخی نقش آفرینی دولت انگلستان و رسانه آن بی.بی.سی در تحولات منطقه خاورمیانه، در این مقاله تلاش خواهد شد تا اولاً با استفاده نظریه سیستم‌ها به چرایی این سیاست رسانه‌ای و ثانیاً با بهره‌مندی از آموزه‌های نظریه برجسته‌سازی به چگونگی و نحوه بازنمایی این موضوع پرداخته شود.

واژگان کلیدی: نظریه سیستم‌ها، نظریه برجسته‌سازی، جنگ داخلی سوریه، علویان سوریه، شیعیان امامیه، بی.بی.سی.

^۱ دانشیار گروه انقلاب و اندیشه سیاسی دانشگاه تهران jhaghgoo@ut.ac.ir

جستاری بر زندگی و اقدامات حاکمان علوی تبرستان

محمد خسروی طناک^۱

از لحاظ تاریخی، تبرستان به ناحیه شمالی ایران گفته می شد که از شمال به دریای خزر، از جنوب به کوه های البرز، از شرق به گرگان و از غرب به گیلان ختم می شد و شامل شهر های ساری، چالوس، رویان و آمل بود. در سال ۲۵۰ ه.ق مردم این منطقه از رفتار عمال طاهری ناراحت بودند به همین دلیل علیه آنها شورش کردند و حسن بن زید که یکی از نوادگان امام حسن(ع) بود را از ری به این منطقه دعوت کردند و با او بیعت کردند. بدین ترتیب حکومت علویان با مذهب زیدیه در سال ۲۵۰ ه.ق روی کار آمد و توانستند تا سال ۳۱۶ ه.ق در تبرستان حکومت کنند. در طی این شصت و شش سال چهار حاکم علوی از نسل فرزندان حضرت علی(ع) بر این منطقه حکومت کردند. اگر چه آنها بر مذهب زیدیه بودند اما اقدامات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی فراوانی را در این منطقه انجام داده اند که بررسی زندگی و اقدامات آنها در این دوره از اهمیت بالایی برخوردار است. لذا پژوهشی در این باره ضروری می نماید و سوال مطرح شده در این پژوهش این است که حاکمان علوی چه اقداماتی در این دوره انجام داده اند؟ که در این پژوهش سعی شد تا به شیوهی توصیفی-تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه ای تجزیه و تحلیل شود.

واژگان کلیدی: تبرستان، علویان، زیدیه، زندگی نامه.

مقایسه مبانی اندیشه سیاسی حکومت علویان تبرستان و جمهوری اسلامی (مطالعه موردی مبارزه با ظلم و استبداد)

جلیل دارا^۱

کوثرطالشی نصرتی^۲

فاطمه زهرا رضائیان اومالی^۳

از جمله مبانی فکری اندیشه سیاسی حکومت‌هایی که صبغه دینی و اسلامی دارند، اصل نفی ظلم و ستم و مبارزه با استبداد می‌باشد. این گزاره در طول تاریخ و در سیر مبارزات حکومت‌هایی با نحله دینی کاملاً مشهود است. بر همین اساس دو حکومت علویان تبرستان و جمهوری اسلامی نیز از جمله حکومت‌هایی با گرایش‌های دینی هستند که اصل مبارزه با ظلم و استبداد را در عرصه حکومت داری مد نظر داشته‌اند؛ به طوری که این ویژگی حتی در اندیشه و رفتار سیاسی آنان قبل از دستیابی به حاکمیت نیز متجلی بوده است. این موضوع زمانی خطیر و مهم می‌شود که مبنای قرآنی و روایی نیز می‌توان برای آن یافت. در این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که مبانی فکری حکومت علویان تبرستان و جمهوری اسلامی در مبارزه با ظلم و استبداد چگونه قابل مقایسه است؟ در پژوهش حاضر با استناد به منابع کتابخانه‌ای و اسنادی و همچنین روش مقایسه‌ای تلاش می‌کنیم به این پرسش پاسخ دهیم. بر همین اساس این فرضیه مد نظر است که هر دو حکومت هم به لحاظ مبانی فکری و هم در عمل در راستای مبارزه با ظلم و ستم اشتراک داشتند اما شیوه مقابله و مبارزه آنان تحت تاثیر شرایط تاریخی و اجتماعی زمان خود بوده است.

واژگان کلیدی: علویان، تبرستان، جمهوری اسلامی، ظلم، استبداد

^۱دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس. j.dara@modares.ac.ir

^۲دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس (نویسنده مسئول).

kosar.taleshi@gmail.com

^۳دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی،

fatemehzarezaeian.pilitical7@gmail.com

واکاوی دلایل تاسیس حکومت علویان از منظر جامعه شناسی دین

عباس دهرویه^۱

تاسیس حکومت علویان در طبرستان به دلیل آن که نمودی از سازمان یافته شدن جریان‌های معارض با خلفای عباسی و نیز طاهریان بوده، واجد اهمیت است. در عین حال به نظر می‌رسد واکاوی دلایل تاسیس این حکومت از منظر جامعه شناسی دین ضرورت دارد زیرا قرائتی از دین که ماحصل حکومت عباسیان بوده و موجب رواج بی‌عدالتی در جامعه شده بود، مورد نقد جدی قرار گرفته و بر اساس قرائت جایگزین عمل شد. در همین چارچوب بررسی‌های ما نشان داد که حکومت علویان به دلیل ایجاد هم‌پستگی و جایگزین ساختن کارکردهای مثبت دین به جای کژکارکردی‌های موجود تاسیس شد؛ در چنین قالبی دین از منظر مردم طبرستان و مناطق اطراف «به مثابه‌ی جبران» در نظر گرفته شد و این امر موجب غلبه بر بحران‌ها و عبور از مقطع گذار، تقدس‌بخشی به هنجارهای اجتماعی و مشروعیت بخشی به نظم اجتماعی و اهداف گروهی به جای اهداف متفرق فردی و نیز ارائه‌ی مبنا و معیاری برای انتقاد از الگوهای اجتماعی مستقر و نظم موجود و ابراز اعتراض اجتماعی از سوی اهالی طبرستان و مناطق اطراف شد و در نهایت موجب تاسیس حکومت علویان در این مناطق گردید.

واژگان کلیدی: حکومت علویان، جامعه شناسی دین، کارکرد اجتماعی دین.

^۱ دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه مازندران؛ dehrouyeha@gmail.com

ناصر کبیر گرایش و چرخش وی از تفکرات زیدی به سوی امامیه

زهره دهقان پور^۱

مذهب ناصر کبیر، سومین حاکم علوی طبرستان، موضوع بحث‌های تاریخی و کلامی است. سوال پژوهش حاضر آن است که آیا می‌توان بر اساس شواهد و دلایل تاریخی و ... برای عقاید وی جایگاهی امامی نیز قائل شد؟ این پژوهش در پی آن است که بر اساس منابع متعدد تاریخی و ... به این سوال به روش توصیفی - تحلیلی و به شیوه کتابخانه ای پاسخ دهد. پاسخ اولیه و فرضیه پژوهش حاضر آن است که هر چند برخی منابع قدیمی و مورخین مشهور مانند طبری، ناصر کبیر را زیدی المذهب دانسته‌اند، همچنین برخی از آثار او مانند کتاب "الاحتساب" با مبانی فقهی زیدیه همخوانی دارد، در مقابل، برخی منابع متأخر نیز، ناصر کبیر را امامی می‌دانند. با این حال، نمی‌توان احتمال گرایش؛ یا بهتر بگوییم چرخش ناصر کبیر به برخی از آموزه‌های امامیه (به ویژه در سالهای پایانی عمر) را به طور قاطع رد کرد.

واژگان کلیدی: ناصر کبیر، زیدیه، چرخش به امامیه، طبرستان، تبرستان، علویان طبرستان.

^۱. استادیار گروه ایرانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه میبد، میبد، ایران.

آیین‌های عزاداری شیعیان در دوره علویان و آل بویه

ولی دین پرست^۱

احد همتی^۲

آیین‌های عزاداری شیعیان مانند سیاه پوشی، مرثیه سرایی، روضه خوانی، مداحی، دسته زوی، سینه زنی، زنجیرزنی، ... از دوره ائمه شیعه یا قبل از آنان پایه گذاری شده و پس از آن در مسیر تکوین و حیات خود به عنصری از فرهنگ و دین داری شیعیان تبدیل شده است. برخی از این آئین‌ها ریشه در تاریخ ایران باستان و یا اعراب قبل از اسلام داشته و در دوره اسلامی در زمان پیامبر اسلام و عصر امامان شیعه ادامه پیدا کرده است. برخی از این آیین‌ها نیز پس از واقعه عاشورا پایه گذاری شده و در سرزمین‌های شیعه نشین بخصوص رواج یافت. با تاسیس حکومت علویان تبرستان و آل بویه و حمایت آنان از شیعیان این آیین‌ها در ایام سوگواری از جمله در عزاداری‌های عاشورا از سوی شیعیان امامیه برگزار و مورد حمایت این حکومت‌ها قرار گرفت. بررسی خاستگاه پیدایش آیین‌های عزاداری شیعیان امامیه و سیر تحول آن تا اواخر دوره علویان و آل بویه موضوع بحث این مقاله است که به شیوه تحلیلی و توصیفی و با بهره گیری از منابع تاریخی مورد بررسی قرار گرفته و در نتیجه نشان داده شده است که آیین‌های عزاداری شیعیان تاثیر زیادی در زنده نگهداشتن واقعه مصیبت بار کربلا در روز عاشورا داشته است.

واژگان کلیدی: شیعیان، امامیه، آیین‌های عزاداری، علویان، آل بویه

^۱ عضو هیات علمی تاریخ ایران دوره اسلامی دانشگاه تبریز؛ vali_dinparast@yahoo.com

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ تشیع

مقاومت عنصر تبدیل واگرایی به همگرایی زیدیه و امامیه

(چطور انقلاب اسلامی شیعیان زیدی و امامیه را از تفرق به اتحاد رساند)

محمود ذکاوت^۱

شیعیان اثنی عشری و شیعیان زیدی از ابتدا با وجود هم‌گرایی مسیر متفاوت بلکه متضادی را طی کردند تا جایی که تبدیل به دیگری هم شدند. اختلاف زیدیان و امامیان تا دوره معاصر ادامه داشت. با پیروزی انقلاب اسلامی و مسئله شدن مبارزه و مقاومت علیه استکبار در منطقه، به مرور این واگرایی تبدیل به هم‌گرایی شد. به واقع عنصر مبارزه و مقاومت سهم مهمی در هم‌گرایی مسلمانان در منطقه و به طور خاص شیعیان داشت. در این میان شیعیان زیدی یمن که سال‌ها از شیعیان امامی ایران دور بودند، با تعالیم امام خمینی احیاء شدند. این مقاله با روش توصیفی تحلیلی و با توجه به شیوه‌های کتابخانه‌ای نشان می‌دهد که چطور انقلاب اسلامی و یکی از مهمترین مولفه‌های آن یعنی مبارزه و مقاومت به عنصری همگرایی شیعیان زیدی و امامی تبدیل شد و بعد از قرن‌ها بین ایرانیان و باب‌المنذب پیوند برقرار کرد.

واژگان کلیدی: مقاومت، مبارزه، انقلاب اسلامی، ایران، تشیع، زیدیه، امامیه

^۱ پژوهش‌گر ارشد در پژوهشگاه تاریخ معاصر Mahmoud.zakavat@gmail.com

تضاد دولت - ملت و سیاسی شدن تشیع در ایران معاصر

محمد مهدی رحیمی^۱

محسن عباسزاده^۲

هر دولتی برای استقرار خود در کنار ارکانی چون سرزمین و حاکمیت، نیازمند دو رکن دیگر یعنی حکومت و مردم نیز می‌باشد. نحوه ارتباط و سازواری مردم و حکومت در تبلور میزان قدرت ملی هر کشوری مؤثر است. از دید همایون کاتوزیان، چرخه «استبداد، هرج و مرج، استبداد» الگویی است که مناسبات میان مردم و حکومت در ایران را توضیح می‌دهد. این دیدگاه به نقش نظام سیاسی در نحوه ارتباط میان مردم با حکومت در تاریخ ایران توجه نموده است؛ رابطه‌ای که همواره نشان از وجود چالش و نزاع بین آن‌ها دارد. در این بستر، شاهد ورود ایدئولوژی شیعی یا به بیان دیگر اسلام سیاسی به حوزه حکمرانی نیز بوده‌ایم. لذا پرسش این است که بر بستر تضاد دولت-ملت، تشیع چگونه توانست پاسخگوی مطالبه تغییرطلبی ایرانیان باشد؟ در پی پاسخ به این سؤال و با بهره‌گیری از روش توصیفی تحلیلی و ابزار کتابخانه‌ای، پژوهش حاضر به طرح این فرضیه می‌پردازد که به‌رغم امکان تفاسیر مختلف از فکر سیاسی شیعی، یک قرائت انقلابی از آن موفق به بدل شدن به ایدئولوژی ملت در نبرد با دولت گردیده و در این مسیر مذهب و ملت در موازات هم قرار می‌گیرند.

واژگان کلیدی: دولت-ملت، تشیع، حکومت، ایدئولوژی، ایران، اسلام، استبداد

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران

rahimimohammadmahdi608@gmail.com

^۲ استادیار علوم سیاسی دانشگاه مازندران (نویسنده مسئول) m.abbaszadeh@umz.ac.ir

بررسی ریشه های تاریخی جنبش های علوی و تاثیر آن بر پویایی اجتماعی

سید محمد هاشمی نیا^۱

دکتر حسین رفیع^۲

دولت علویان طبرستان، اولین حکومت شیعی در جهان اسلام، از ۲۴۲ تا ۳۰۶ هجری در ناحیه طبرستان (مازندران امروزی) و همزمان با خلافت عباسیان و حاکمیت سامانیان در ایران، حکومت می کرد. تاسیس این دولت توسط شیعیان زیدی نشان دهنده قدرت اندیشه ها و جنبش های شیعی در برابر حاکمیت ظلم بود. شیعیان زیدی امامت را پس از امام حسین (ع) به فرزندان حسنین منحصر می دانستند و معتقد بودند هر فرد واجد شرایطی که علیه ظلم قیام کند، امام است. علویان طبرستان از نظر تاریخی اهمیت زیادی دارند و نمونه ای از اتحاد بومیان و غیربومیان علیه خلافت عباسیان هستند چرا که اولین جنبش اجتماعی بومی با رهبری ایدئولوژیک را هدایت و اولین حکومت شیعی را در ایران بنیانگذاری کردند به همین علت زمینه ساز جنبش ها و حکومت های شیعی در آینده ایران شدند. این مقاله با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و بهره گیری از منابع کتابخانه ای و اینترنتی در صدد است با بررسی ریشه های تاریخی جنبش های علوی به این سوال پاسخ دهد که جنبش های مذکور چه تاثیری بر پویایی اجتماعی جوامع اسلامی داشتند؟ در پاسخ به سوال مذکور این فرضیه مورد بررسی قرار می گیرد که جنبش های علوی نقش مهمی در تحولات سیاسی و اجتماعی جوامع اسلامی ایفا نمودند و به ظهور سلسله های حاکم شیعه و جنبش های اعتراضی مردمی کمک کردند. نتایج تحقیق گویای آن است که جنبش های علوی در طول تاریخ اسلام به عنوان کانون های اعتراض علیه ظلم و بی عدالتی عمل کرده اند که خود برخاسته از ماهیت اعتراضی و انقلابی تفکر شیعی بوده است.

واژگان کلیدی: زیدیه، پویایی اجتماعی، جنبش های علوی، علویان طبرستان.

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی دانشگاه مازندران

^۲ دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه مازندران

نقش کنشگران سیاسی گیل و دیلم در تشکیل حکومت علویان طبرستان

نریمان رمضانپور^۱

یکی از مهم ترین رویدادهای سیاسی طبرستان در دوره اسلامی، تشکیل حکومت علویان طبرستان بود. حکومت علویان که نزدیک به ۸۰ سال در طبرستان تداوم یافت و توانست تأثیرات قابل توجهی در بافت سیاسی و مذهبی منطقه برجای نهد، با فراز و نشیب‌های زیادی همراه بود. یکی از مهمترین عوامل تشکیل و پایداری حکومت علویان طبرستان همسایگی با سرزمین گیل و دیلم بود. چراکه این سرزمین از دسترسی خلافت عباسی مصون بود و توانست به عنوان پناهگاهی برای علویان طبرستان باشد. همچنین منافع سیاسی مشترک علویان و حاکمان گیل و دیلم، این دو گروه را در یک جبهه قرار می‌داد؛ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد تشکیل و تثبیت حکومت علویان طبرستان، در همراهی کنشگران گیل و دیلم شکل گرفت. به طوری که حسن بن زید و ناصرالحق دو تن از سردمداران حکومت علویان طبرستان توانستند قیام خود را در سرزمین گیل و دیلم و با همراهی مردم آن دیار، سازماندهی کنند.

واژگان کلیدی: علویان طبرستان، گیل و دیلم، زیدیه، حسن بن زید، ناصرالحق

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان؛ narimanramezanpour@yahoo.com

حکمرانی شایسته از منظر قرآن کریم و نهج البلاغه با تأکید بر پاسخگویی

حسین سلطان محمدی^۱

فاطمه سلطان محمدی^۲

از گذشته تا به امروز، همواره نقش دولت‌ها و حکومت‌ها در پیشرفت و تعالی جوامع یا عقب‌افتادگی آن‌ها مورد بحث و مناقشه بوده است، به‌ویژه در چند دهه اخیر این مهم بیش از پیش نمایان شده است و مباحثی مانند دولت کوچک، دولت کارآفرین، دولت الکترونیک و دولت کارآمد به عنوان یک پارادایم غالب مطرح شده است، اما به تازگی مفهوم «حکمرانی مطلوب» به‌گونه‌ای فزاینده در ادبیات توسعه، مورد استفاده قرار گرفته است. نظریه‌ی حکمرانی مطلوب که با ویژگی‌های مختلفی از جمله پاسخ‌گویی تعریف می‌شود، الگویی برای توسعه پایدار انسانی به شمار رفته است. این مقاله در تلاش برای اثبات این موضوع است که آیا پاسخ‌گویی که به عنوان یکی از مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب از منظر نظام بین‌الملل مطرح است، در قرآن کریم، سخنان امام-علی(ع) و گزارش‌های تاریخی معطوف به شیوه کشورداری آن حضرت به شکلی صریح، قابل ردیابی است؟ از این رهگذر با بررسی مؤلفه یادشده در حکومت علوی خواهیم یافت که امام علی(ع) نه تنها در مقام نظر معتقد به حکمرانی مطلوب بوده‌اند، بلکه در عمل نیز همواره خود را متعهد به آن می‌دانستند. روش این تحقیق کتابخانه‌ای است و داده‌های پژوهش با ابزار فیش برداری گردآوری و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند.

واژه‌های کلیدی: قرآن کریم، نهج البلاغه، حکمرانی مطلوب، پاسخ‌گویی، مردم.

^۱. دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، hosinsoltan@yahoo.com

^۲. دکتری تفسیر تطبیقی، استاد حوزه و دانشگاه god44550@yahoo.om

علویان و ضرورت احیا و بازخوانی میراث علوی

غلامعلی سلیمانی^۱

به اعتقاد بسیاری از علوی پژوهان، امروزه هویت علوی به دلایل متعددی از در اقلیت بودن، فشار حکام مستبد، فقدان الهیات نظام‌مند، فقدان سنت فقهی پایدار، پراکندگی و نبود ارتباط میان علویان، جذب و همراهی علویان با احزاب و جریان‌های دست چپی دچار استحاله شده و میان آنچه که به عنوان آموزه‌های علویان راستین، علویگری حقیقی یا هویت اصیل علوی شناخته می‌شود با برداشت‌ها و گرایش‌ها و دسته بندی امروزی در جامعه علوی تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای وجود دارد، به طوری که نسل جدید در میان جامعه علوی از هویت خویش درک چندانی ندارند و یا از آن بیگانه هستند. هدف این مقاله بازخوانی زمینه‌های موثر بر استحاله هویتی در جامعه علوی است تا از این طریق زمینه را برای ضرورت بازخوانی میراث علوی با هدف فهم مشترک از آموزه‌های راستین علوی را فراهم سازد. به نظر می‌رسد شناخت بیش از پیش مکتب و فرهنگ علوی در نزد افکار عمومی جهان و نهادهای بین‌المللی و آشنایی هرچه بیشتر نسل جوان جامعه علوی از ماهیت هویتی خویش و بازگشت به خویشتن خویش، خروج جامعه علوی از دوره طولانی فترت و زنده شدن بخشی از میراث اسلامی مستتر در جامعه علوی تنها بخشی از نتایج احیا و بازخوانی میراث علوی محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: علویان، میراث علوی، هویت علوی، احیا و بازخوانی.

جراپی و چگونگی تقابل یعقوب بن لیث صفاری و حسن بن زید علوی در طبرستان دوست علی سنجولی^۱

با ضعف خلافت عباسی در نیمهٔ قرن سوم هجری، در گوشه و کنار ایران مدعیان حکومت سر برآوردند و حکومت های نیمه مستقل و مستقل از دستگاه خلافت تشکیل دادند. یعقوب بن لیث صفاری در سال ۲۴۷ هجری، در سیستان و نواحی شرقی و شمال شرقی ایران و حسن بن زید علوی در سال ۲۵۰ هجری، در طبرستان و نواحی شمالی ایران قدرت یافتند و برای تحکیم و بسط قدرت خویش رو در روی هم قرار گرفتند. در این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر منابع کتابخانه ای، به چراپی و چگونگی تقابل یعقوب بن لیث و حسن بن زید پرداخته می شود. پژوهش حاضر می کوشد به این پرسش پاسخ دهد که علل اصلی تقابل یعقوب بن لیث و حسن بن زید چه بوده است؟ یافته های پژوهش از آن حکایت دارد که برخی علل سیاسی و فرهنگی همانند توسعه قلمرو و احیای استقلال ایران از سلطهٔ عرب و دستگاه خلافت عباسی از اهداف اصلی یعقوب و حمایت حسن بن زید از دشمنان و مخالفان یعقوب بهانه و علل ظاهری تقابل یعقوب بن لیث با حسن بن زید بوده است. البته دسیسه های دستگاه خلافت در تحریک و تشویق یعقوب به مقابله با علویان شیعی مخالف خلافت عباسی سنی مذهب نیز در تشدید این تقابل بی تأثیر نبوده است. سرانجام این تقابل منجر به شکست یعقوب و دادن تلفات زیاد در طبرستان و بازگشت به سیستان گردید؛ اما او را از پیگیری اهداف اصلی اش دور ن ساخت و تا آخرین لحظهٔ عمر برای محقق کردن آن تلاش نمود.

واژگان کلیدی: ایران، خلافت عباسی، یعقوب بن لیث، حسن بن زید، طبرستان.

بازتاب تلفیق بسترهای مناسب طبیعی طبرستان و سیرت نیکوی سادات علوی در تشکیل اولین حکومت شیعی در ایران

سید علالدین شاهرخی^۱

ایجاد حکومت علویان در طبرستان، مهم ترین رویداد سیاسی تاریخ ایران در قرن سوم هجری بود؛ خصوصیات ویژه سرزمین طبرستان موجب شد تا برخلاف بیشتر مناطق ایران که در دهه‌های نخستین هجری به تصرف خلافت اسلامی در آمدند بخش‌هایی از مناطق غیرکوهستانی این دیار حدود یک قرن بعد در سال ۱۴۴ه.ق توسط سپاهیان خلافت تصرف گردد. اهمیت این حکومت از این جهت است که مردم طبرستان برای نخستین بار در ایران توانستند حکومتی برخلاف مذهب حاکم ایجاد نمایند. این پژوهش با بهره‌گیری از روش پژوهش توصیفی تحلیلی تلاش دارد ابعاد بسترهای مناسب برای همکاری منحصر بفرد سرزمین طبرستان و نهضت علویان را مورد بررسی قرار دهد. یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر آن است که شرایط خاص جغرافیایی طبرستان که علاوه بر سرسبزی از مرکز خلافت دور بود و کوهستان‌ها و برخی مناطق صعب العبورش توانست عامل جذب برخی از علویان حتی قبل از حکومت علویان در این منطقه شود از قبیل قیام یحیی بن عبدالله در سال ۱۷۵ه.ق، بعلاوه رفتار و اخلاق نیک علویان و انطباق آن با آنچه مردم طبرستان از آموزه‌های اسلام شنیده بودند با آرمان والای طبری‌ها مبنی بر آزادی از استثمار و ظلم روز افزون حاکمان دور از سیرت مسلمانی، خود از مهمترین عوامل گسترش این مذهب در طبرستان شد. در واقع طبری‌ها به سادات مهاجر به سرزمینشان می‌گراییدند و به تقوا و زهد آن‌ها اعتقاد داشتند و به گفته ابن اسفندیار معتقد بودند آنچه سیرت مسلمانی است، با سادات است. سرانجام این که فطرت خداجو و عدالت طلب طبریان و سیرت نیک علویان به وحدت آرمانی رسیدند.

واژگان کلیدی: علویان، طبرستان، سادات، خلافت عباسی، عدالت خواهی.

^۱ عضو هیات علمی گروه تاریخ و باستان شناسی دانشگاه لرستان؛ shahrokhi.a@lu.ac.ir

نقد پژوهش‌های داخلی پیرامون حکومت علویان تبرستان

امامعلی شعبانی^۱

حکومت علویان تبرستان (۳۱۶-۲۵۰ق) یکی از نقاط عطف و سرنوشت ساز تاریخ ایران، اسلام، تشیع و مهمتر از آن در تاریخ صفحات شمالی ایران یعنی مازندران تاریخی و گیلان محسوب می‌شود. به همین علت پژوهش‌های متعددی پیرامون آن و توسط متخصصان عرصه‌های مختلف انجام شده است. پژوهش‌های مذکور با اهداف، متد، رویکرد و نتایج و یافته‌های خاصی انجام شده است که خود نقد آن را در یک رویکرد کلان ضروری می‌سازد. در اهمیت و ضرورت آن نیز می‌بایستی گفت شناخت دقیق و در حقیقت فهم انتقادی پژوهشگران این عرصه و از همان آغاز بر مطالعات انجام شده، خود می‌تواند افق‌های بهتری را برای تحقیقات پیش رو به روی آنان بگشاید؛ هر چند تا کنون مورد بی‌مهری متخصصان این مقطع بوده است. لذا پژوهش با طرح این پرسش بنیادین که پژوهش‌های داخلی پیرامون تاریخ تحولات علویان تبرستان دارای چه نقاط ضعفی است؟ به روش تحلیلی-انتقادی و با نقد و بررسی پژوهش‌های داخلی دریافته است که در جهت مثبت انجام پژوهش‌ها و در اشکال غالب کتاب، مقاله و یا پایان نامه-هر چند مختصر و نه چندان در شان و جایگاه این سلسله در تاریخ ملی ایران- خود در خور تحسین است و از نقاط قوت آن شمرده می‌شود. لیکن در بعد منفی که دستمایه اصلی نوشتار پیش رو بوده است، ایدئولوژی زدگی، عدم اعتبار سنجی منابع، ضعف در رویکرد انتقادی (در مفهوم منفی) نسبت به اقدامات و عملکردهای حکومت علویان، پیشداوری تاریخی، ضعف در بهره‌گیری از متون غیر فارسی و دخالت نگاه ناسیونالیستی نسبت به این حکومت به ویژه در پژوهشگران مازندرانی را می‌توان از نقاط ضعف آن برشمرد.

واژگان کلیدی: حکومت علویان تبرستان، پژوهش‌های داخلی، نقد منفی.

نقش امام جعفر صادق^(ع) در احیای نهضت فرهنگی شیعه

کوروش صالحی^۱

فرزانه شهرکی نیا^۲

عقاید امروز مذهب تشیع ثمره مناظره و پیروزی امام صادق (ع) بر فرقه های ضاله است. امام صادق(ع) مرد مبارزه، علم و مرد تشکیلات بود بطوریکه میدان آموزشی که آن بزرگوار به وجود آورد، هم قبل از ایشان و هم بعد از ایشان در تاریخ زندگی امامان شیعه بی نظیر بود. همه حرفهای درست اسلام و مفاهیم اصیل قرآن که در طول یک قرن و اندی به وسیلهی مغرضان و مفسدان یا جاهلان تحریف شده بود، همه آنها را حضرت به شکل درست بیان کرد، اما مرد مبارزه بودنش را کمتر شنیده‌اید. امام مشغول یک مبارزه دامنه‌دار و پیگیر برای قبضه کردن حکومت و قدرت و به وجود آوردن حکومت اسلامی و علوی شیعه یعنی شبکه حزبی بود. حضرت در دوران قبل از امامت خویش، شاهد فعالیت‌های پدرشان، امام محمد باقر(ع) در نشر معارف دینی و تربیت شاگردان وفادار و با بصیرت بود لذا ایشان از اوضاع آشفته دستگاه خلافت اموی استفاده نموده و برنامه اصلاحی و نهضت فرهنگی خود را آغاز کردند فراهم شدن فرصت و زمینه‌ی هویدا کردن اسلام ناب زمان پیامبر(ص) سرآغازی جهت بسط و احکام اسلامی در آن زمان گردید، به گونه ای که می‌توان زمان امام صادق(ع) را عصر شکوفایی تمدن اسلامی به شمار آورد. در پژوهش حاضر سیره علمی امام صادق(ع) بررسی می‌شود تا چراغ راهی برای شیعیان باشد.

واژگان کلیدی: امام صادق علیه السلام، تشیع، احیای، مذهب

^۱ عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشکده ادبیات دانشگاه سیستان و بلوچستان

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ، گرایش تاریخ اسلام، دانشگاه سیستان و بلوچستان

تفکر مذهبی حسن بن علی اطروش (ناصرکبیر) و نقش آن در مذهب مردم طبرستان قرن چهارم هجری

محمد شورمیج^۱

با تشکیل حکومت علوی در طبرستان (۲۵۰ه.ق) و اقدامات سیاسی، فرهنگی و مذهبی آنها در منطقه، شرایط برای نشر فرهنگ شیعی در طبرستان فراهم گردید. در بین سادات علوی، حسن بن علی اطروش معروف به ناصرکبیر، از لحاظ فعالیت دینی و علمی در بین علویان طبرستان و دیلم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. وی علاوه بر تلاش‌های سیاسی، به فکر توسعه علوم دینی و نشر اندیشه شیعی در طبرستان و دیلم بود. در این پژوهش، با کمک متون تاریخی و با روش توصیفی و تحلیلی، به نقش حسن بن علی اطروش معروف به ناصرکبیر (حک ۳۰۱-۳۰۴ه.ق)، در نشر فرهنگ شیعی به ویژه در طبرستان پرداخته شده است. لذا مسأله اصلی پژوهش، بررسی تفکر مذهبی حسن بن علی اطروش (ناصرکبیر) و نقش آن در ترویج اندیشه شیعی طبرستان است. در پی مسأله مذکور، می‌توان این فرض را طرح کرد که اقدامات حسن بن علی اطروش (ناصرکبیر) به خصوص تألیفات و کلاس‌های درس و سیرت رفتاری و عملی وی در ترویج اندیشه شیعه علوی در طبرستان و گرایش نسل‌های آینده منطقه به تشیع امامی تأثیرگذار بوده است. البته ناصرکبیر با توجه به فضای فکری غالب آن زمان، دارای فقه رسمی زیدیه بود ولی در فقه و شریعت به عقیده شیعه امامی نزدیک شد و مکتب مذهبی خاصی را به نام «ناصریه» تأسیس کرد که مبنای فکری غالب زیدیان ایرانی گردید. نتیجه اینکه، برقراری حکومت شیعی در قلمرو طبرستان و سیره رفتاری و عملی بزرگانی چون حسن بن علی اطروش معروف به ناصرکبیر در ترویج و رشد فرهنگ شیعی در طبرستان تأثیرگذار بوده است.

واژگان کلیدی: اندیشه مذهبی، حسن بن علی اطروش (ناصرکبیر)، عقاید شیعی، طبرستان.

اقدامات و عملکردهای فرهنگی و دینی علویان تبرستان

مهتاب شورمیج^۱

مهاجرت تدریجی علویان به ایران خاصه منطقه طبرستان و دیلم تاثیرات بطنی و آرامی در تمایلات و گرایشها و اعتقادات دینی مردم آن ناحیه گذاشت. در این ناحیه علویان اعتماد عمومی مردم را نسبت به خویش جلب کرده، تکیه گاه و پیوندهای اجتماعی مستحکمی به وجود آوردند. علویان که در مخالفت با عباسیان و عمال ایشان دارای مواضع اصولی و پایه ای بودند و در مبارزه با ایشان قشر پیشتاز به شمار می رفتند و ضمن ایجاد ارتباطات وثیق با مردم، از این جنبش اجتماعی نیل به اهداف دینی را وجهه همّت خود ساخته بودند. شخصیت‌های برجسته‌ای از میان علویان در ایران به ویژه در دیلم و طبرستان، خدمات شایان توجهی در زمینه توسعه مراکز دینی و فرهنگی فعالیت داشته اند. هدف از این پژوهش بیان شمّه‌ای از اقدامات فرهنگی و دینی این علویان می باشد که قبور هر کدام از آنها امروزه به عنوان یکی از امام زادگانی محسوب می شوند که درسرمین ایران ولایتمدار و عاشق اهل بیت پیامبر(ص) محل زیارت و مکان معنوی جهت اتصال به خدا و برآورده شدن حاجات زائرین و متوسطین به اهل بیت پیامبراسلام(ص) می باشد. از جمله آنان داعی کبیرحسن بن زید در دیلم و طبرستان و فعالیت‌های فرهنگی و دینی ایشان، شخصیت دینی و فرهنگی ناصرکبیر در دیلم و طبرستان و سیدکیا ابوالحسین(ابوالحسن) المؤید بالله در لنگا ازتوابع دیلم درقرن پنجم هجری را می توان نام برد.

واژگان کلیدی: اقدامات فرهنگی و دینی، حسن بن زید، ناصرکبیر، ابوالحسین المؤید بالله، زیدی، طبرستان

علل ورود علویان به طبرستان تا شکل‌گیری نهضت علویان در طبرستان

الهام شوشتری^۱

اوضاع نابسامان و آشفته خلافت عباسیان در میانه سده سوم هجری، ستمگری و بی‌عدالتی عاملان عباسی در طبرستان، دوری مسافت طبرستان تا مرکز خلافت عباسی، بستر مناسبی جهت تشکیل حکومت محلی علویان فراهم ساخت. هدف از این پژوهش بررسی دلایل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان در طبرستان است. منطقه طبرستان به دلیل موقعیت جغرافیایی و سیاسی اهمیت ویژه‌ای داشت و همواره پناهگاه مخالفان رسمی دستگاه خلافت بود. ویژگی‌های منطقه طبرستان، آن را محل مناسبی برای علویان ساخته بود تا دور از دستگاه خلافت آرزوهای خود را عملی سازند. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی از طریق داده‌های تاریخی زمینه‌های ورود سادات علوی طبرستان را مورد بررسی قرار می‌دهد. نتایج پژوهشی حاکی از آن است که اشتیاق مردم به جانب علویان که سیرت مسلمانی را با سادات می‌دیدند سبب گرایش مردم به حسن بن زید و انتخاب او به حکمرانی طبرستان شد. حسن بن زید ملقب به داعی کبیر در سایه حمایت مردم، سلطه‌ی طاهریان و حکمرانی محلی را در هم شکست و نخستین حکومت علوی را در سرزمین طبرستان برقرار ساخت.

واژگان کلیدی: علویان، طبرستان، سادات، یحیی بن عبدالله

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ تشیع دانشگاه پیام نور، elhamshou712@gmail.com

انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر روند استحاله‌گرایی جامعه علوی ترکیه

حسن صادقیان^۱

علی آکین جابا^۲

در طول تاریخ، شیعه همواره فرایندی را طی کرده است که هویت خاصی به آن بخشیده و وجوه فرهنگی و رفتارهای ویژه‌ای را در انظار به نمایش گذاشته است؛ به طوری که علی‌رغم برخی موانع، در فرصت‌ها و شرایط تاریخی خاص، اصالت و نبوغ تشیع کمالات خود را به منصفه ظهور رسانده و اکنون اقلیت مسلمانان شیعی در جهان از کیفیت و جایگاه تاریخی و اثربخشی ویژه‌ای برخوردار است. به عنوان نمونه تشکیل دولت صفوی و رخداد انقلاب اسلامی ایران در قرن بیستم توانست جهش تازه‌ای برای طرح و زمینه عقاید و باورهای شیعیان در سطح جهان به وجود آورد؛ به طوری که در دهه‌های اخیر، تحقق انقلاب اسلامی نقش تعیین کننده‌ای در بازیابی هویت شیعی در یک مقیاس جهانی و در میان کل مسلمانان ایفا کرده است که جامعه علوی ترکیه یکی از نمونه‌های بارز آن بشمار می‌آید. بدین منظور، در پژوهش حاضر تلاش شده است با بهره‌برداری از روش مصاحبه، نظر رهبران تأثیرگذار علوی ترکیه را راجع به نحوه و میزان تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر روند استحاله‌گرایی جامعه علوی ترکیه که در طول دوپست سال اخیر در انحاء مختلف ساری و جاری بوده است، مورد واکاوی و ارزیابی قرار گیرد. یافته اصلی پژوهش بدین قرار است که انقلاب اسلامی ایران تأثیر مثبتی بر کاهش و حتی توقف نسبی روند استحاله‌گرایی جامعه علوی ترکیه داشته است که این امر، به ویژه از طریق چاپ و نشر منابع اصیل مکتب اهل بیت (ع)، دسترسی محققین و آحاد علوی به این منابع و آگاهی از ماهیت هویتی اصیل خویش، نمود آشکار و محسوس داشته است.

واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی ایران، جامعه علوی ترکیه، استحاله‌گرایی، هویت شیعی

^۱ مدرس مدعو دانشگاه تهران. hasansadeqiyankumar@gmail.com

^۲ محقق و پژوهشگر و انجمن علمای علوی ترکیه

جریان شناسی سیاسی - مذهبی جنبش علویان در طبرستان

غلامرضا ضابط پور کاری^۱

جنبش علویان در طبرستان در تاریخ ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا این جنبش در میان رویدادهای تاریخی ایران پس از اسلام سر آغاز یک رشته دگرگونی‌های بسیار مهم در زمینه‌های گوناگون بود. با توجه به تبیین این جنبش با روش جریان شناسی، سوال اصلی مقاله این است که کاربست روش یاد شده، چه ابعدی از این جریان را نمایان می‌کند؟ پژوهش حاضر نشان می‌دهد این جریان در شمار مدعیانی بودند که با استفاده از اعتقادات شیعه در دوره‌ای که همزمان با چیرگی حکومت عباسی بوده است، منابع گروهی خود را برای پیشبرد هدف‌های خود به کار گرفتند و در نهایت، با ایجاد تغییرات بنیادی، قدرت را به دست آوردند. رهبری این دولت را به ترتیب چهار تن از علویان شیعه زیدی مذهب به نام‌های حسن بن زید، ملقب به داعی کبیر، محمد بن زید، حسن بن علی، ملقب به ناصر کبیر و نهایتاً حسن بن قاسم، معروف به داعی صغیر در دست داشتند. راجع به اندیشه‌های سیاسی و حکومتی آن‌ها باید گفت بر اساس اعتقادات زیدیه، امامت پس از امام علی، امام حسن و امام حسین (علیهم السلام) منحصر در فرزندان حسنین (ع) می‌باشد به این صورت که هر کدام از ایشان که دارای شرایط باشد و مردم را به امامت خود دعوت کند و علیه ظلم و ستم قیام نماید، امام و اطاعت از وی واجب خواهد بود. بنابراین بر اساس نظریه اعتقادی زیدیان، قیام و حکومت حکمرانان علویان طبرستان از باب داعی و امام بوده است که از نظر زیدیان حکومتی مشروع و واجب الاطاعه می‌باشد.

واژگان کلیدی: جریان، جریان شناسی، جنبش علویان، طبرستان

^۱ دانشیار علوم سیاسی، عضو هیات علمی دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل، گروه معارف اسلامی.

دلایل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان در طبرستان

جواد طلوع رضایی صفار^۱

علیرضا روحی^۲

طبرستان، مرکز فعالیت علویان بود که در قرن ۵۹ ه.ق به حکومت قدرتمند و مستقلمی تبدیل شدند. آنها با ایجاد حکومت خودمختار، به مردم کمک کردند و مقابل تهاجمات اعراب دفاع کردند. این حکومت به عنوان مرکز بازرگانی و نفوذ مهم بود. جنبش علوی به‌عنوان پاسخ به تغییرات سیاسی-اجتماعی تاسیس شده و به حکومتی مستقل و قدرتمند تبدیل شد. این حکومت با حمایت مردم محلی، موفق به ایجاد یک دولت نیمه خودمختار در طبرستان شد. این مقاله با روش توصیفی تحلیلی به بررسی دلایل شکل‌گیری حکومت علویان طبرستان می‌پردازد. با توجه به اهمیت این موضوع و تاثیر آن بر ایرانیان این پژوهش سعی دارد تا با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسناد تاریخی زمینه‌ها و علل تشکیل این حکومت را شناسایی و تحلیل کند. ضرورت انجام این تحقیق از آنجا ناشی می‌شود که حکومت علویان طبرستان به عنوان یکی از سلسله‌های قدرتمند و پرنفوذ ادوار تاریخ ایران شناخته می‌شود و نقش مهمی در برابر حملات اعراب و ساختار سیاسی اجتماعی آن دوره از تاریخ ایران داشته است. بررسی عمیق‌تر این سلسله و نقش آن در تاریخ ایران می‌تواند به بهبود فرهنگ و ارزش‌های اجتماعی در جوامع اسلامی کمک کند. نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند به درک دقیق ماهیت حکومت علویان و زمینه‌های تشکیل دهنده این سلسله برای محققان در عرصه تاریخ و تمدن ایران منجر شود.

واژگان کلیدی: علویان طبرستان، زمینه‌ها و دلایل شکل‌گیری، تاریخ ایران

^۱ دانشجوی دکتری مطالعات نظری تمدن دانشگاه باقرالعلوم قم؛ javadtolue73@gmail.com

^۲ عضو هیات علمی تاریخ تمدن ملل اسلام دانشگاه علوم اسلامی رضوی مشهد

بررسی تاثیر اندیشه سیاسی اجتماعی جنبش علویان طبرستان بر انقلاب اسلامیرحمت عباس تبار مقری^۱علیرضا محمدی^۲

علویان طبرستان از جمله گروه‌های سادات شیعه مذهب زیدیه در طول تاریخ می‌باشند و با توجه به اینکه فشارهایی از سوی خلفا، خصوصاً بنی عباس به آنها وارد شد ناگزیر به مهاجرت به سایر نقاط مرکزی خالفت شدند. در این بین شماری از علویان، منطقه طبرستان ایران را با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی‌اش برگزیدند. علویان همواره در مقابل ظلم، ستم و تفکرات متعصبانه حکومت عباسی قرار داشتند و مردم منطقه طبرستان هم از رفتار ظالمانه عمال آنان یعنی طاهریان ناراضی بودند و در نتیجه محدودیت و ظلم‌هایی که در طول تاریخ به آنها وارد شده بود با همراهی یکدیگر دست به قیام علیه حکومت بنی عباس زدند و اولین حکومت شیعه مذهب ایران را تشکیل دادند. از این رو در اندیشه سیاسی و اجتماعی علویان حرکت‌های عدالت خواهانه و نفی ظلم و ستمی که طی سالها بر آنها تحمیل شده بود وجود دارد. هم چنانکه در روند انقلاب اسلامی شاهد هستیم امام خمینی با همراهی جریان‌های سیاسی و اقشار مختلف مردم با تکیه بر شعارهای اسلامی که برگرفته از راه و رسم مذهب شیعه بود در مقابل ظلم و ستمی که در تاریخ معاصر ایران به خصوص در دوران پهلوی بر آنها تحمیل شده بود دست به انقلاب زدند. در این پژوهش با روش تحلیلی و مقایسه‌ای سعی داریم به این سوال پاسخ بدهیم چه نسبتی میان اندیشه علویان و اندیشه انقلاب اسلامی وجود دارد که دو جنبش در دوره‌های مختلف اما با یک ایدئولوژی نسبتاً مشترک دست به قیام علیه حکومت‌های موجود خود زدند.

واژگان کلیدی: علویان طبرستان، انقلاب اسلامی، ایدئولوژی، رهبری، بسیج سیاسی^۱ دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه مازندران؛ alireza.mohammadi7825@gmail.com^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران؛ alireza.mohammadi7825@gmail.com

بررسی مؤلفه‌های حکمرانی در حکومت علویان تبرستان با تمرکز بر حکومت ناصر**کبیر**نجیبه عباسی رستمی^۱

حکومت علویان تبرستان (۲۵۰-۳۱۶ق)، به عنوان اولین حکومت شیعی در ایران شناخته می‌شود. این حکومت در دورانی پر آشوب و ناآرامی در ایران شکل گرفت و با وجود چالش‌های متعدد، توانست به مدت بیش از یک قرن تداوم یابد. حکومت ناصر کبیر در تاریخ علویان تبرستان دوره‌ای طلایی به شمار می‌رود. در این دوره، شاهد اوج شکوفایی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و مذهبی این حکومت هستیم. ناصر کبیر با اتکا به مؤلفه‌های متعددی، توانست بر قلمرو خود تسلط یابد و آن را به قدرتمندترین حکومت شمال ایران در آن زمان تبدیل کند. این پژوهش با هدف بررسی مؤلفه‌های اصلی حکمرانی در حکومت علویان تبرستان با تمرکز بر حکومت ناصر کبیر انجام شده است. روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است و برای جمع‌آوری اطلاعات نیز از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. از جمله مؤلفه‌های حکمرانی در حکومت ناصر کبیر که در این مقاله به آن اشاره شده است می‌توان به حکومت عادلانه، توجه و حمایت از مذهب، قدرت نظامی، تشکیل مجلس مشورتی و ... اشاره کرد. از طرفی ویژگی‌های فردی منحصر به فرد و شایسته‌سالاری ناصر کبیر به عنوان حاکم نقش ویژه‌ای در موفقیت وی در حکمرانی داشته که به این مهم نیز به عنوان یکی از مؤلفه‌های حکمرانی ناصر کبیر تحت عنوان حکومت شایسته‌سالارانه در پژوهش حاضر اشاره شده است.

واژگان کلیدی: حکومت تبرستان، ناصر کبیر، حکمرانی.

نهضت علویان در طبرستان: ریشه ها و زمینه های اجتماعی و سیاسی قیام علیه

خلافت

مرتضی علویان^۱

محمد بابایی کیایی^۲

نهضت علویان طبرستان به عنوان یکی از جنبش های مهم و مخالف خلافت عباسی تحت تأثیر عوامل سیاسی-اجتماعی متعددی شکل گرفت. این پژوهش به بررسی ریشه ها و زمینه های شکل گیری این نهضت می پردازد و در تلاش است با شناخت ویژگی های منحصر به فرد آنان عوامل موثر بر پذیرش اندیشه های علوی و قیام مردم طبرستان را تحلیل کند. هدف اصلی در این مقاله شناسایی و تبیین نارضایتی های عمیق مردمی ناشی از ظلم و فساد گسترده خلافت عباسی و همچنین تأثیر باورهای مذهبی و فرهنگی مردم طبرستان بر شکل گیری این قیام است؛ همچنین سوال اصلی تحقیق آن است که چه عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به تقویت نهضت علویان در طبرستان کمک کرده است؟ برای پاسخ به این سوال از روش تحلیل تاریخی و مطالعه منابع معتبر استفاده می شود. در همین راستا یافته های تحقیق نشان می دهد سیاست های عباسیان علی الخصوص سیاست های سرکوبگرانه و همچنین شرایط اقتصادی نامساعد، زمینه نارضایتی در میان مردم طبرستان را به وجود آورد، در نتیجه زمینه برای پذیرش اندیشه های عدالت خواهانه علوی فراهم گشت. در این میان نمی توان به رهبری شخصیتی چون حسن بن زید اشاره نکرد. آنچه عیان است این تحقیق تأثیرات بلندمدت نهضت علویان بر فرهنگ و مذهب طبرستان را مورد توجه قرار می دهد و آن را به عنوان نمونه ای از مقاومت در برابر ظلم و تلاش برای تحقق عدالت اجتماعی معرفی می کند.

واژگان کلیدی: علویان، طبرستان، نهضت، قیام

۱ دانشیار علوم سیاسی و هیات علمی دانشگاه مازندران

۲ کارشناسی ارشد اندیشه سیاسی در اسلام دانشگاه مازندران

بررسی تطبیقی سقوط و ظهور حکومت علویان طبرستان و زیدیان یمن

مرتضی علویان^۱

ابوالفضل درویش نیا^۲

بعد از شهادت حسین بن علی(ع) در کربلا شیعیان دست به قیام‌های متعددی زدند که یکی از این قیام‌ها حرکت زید بن علی بود. با وجود شکست این قیام و شهادت زید بن علی اما پیروان اندیشه‌ی وی با وجود سرکوب شدید خلفای وقت موفق به بنیان‌گذاری دو حکومت یکی در طبرستان و دیگری در یمن شدند، این نوشتار با روش تحلیلی-مقایسه‌ای به بررسی دلایل ظهور و سقوط دولت طبرستان و ظهور و پایداری زیدیان یمن تا به امروز می‌پردازد. سوال اصلی پژوهش این است که چه زمینه‌هایی سبب شد تا نهضت زیدیان در یمن نسبت به علویان طبرستان فرصت بیشتری برای تداوم حضور در قالب یک حکومت را داشته باشند. فرضیه‌ی پژوهش این است که با از بین رفتن بستر مناسب ادامه‌ی زیدیه در ایران و انتقال میراث زیدیه از ایران به یمن شرایط ادامه‌ی حیات دولت زیدی در یمن فراهم شد. اشتراکات قابل توجه و تفاوت‌های بنیادینی به همراه سیر تحولات تاریخی دلیل ماندگاری تفکر زیدی در یمن است. در بخش اول این نوشته به عوامل رشد و سقوط دولت‌های زیدی ایران و یمن پرداخته‌ایم و در بخش دوم به مقایسه‌ی دلایل ادامه‌ی حیات دولت زیدی یمن و ارتباطات میان این دو دولت می‌پردازیم. این نوشتار با بهره‌گیری از روش کتابخانه‌ای به مقایسه‌ی عوامل ظهور و سقوط دولت‌های علویان طبرستان و زیدیان یمن تاکید دارد.

واژگان کلیدی: علویان طبرستان، زیدیان یمن، زیدیه، بررسی تطبیقی

^۱ دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه مازندران

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران

نفوذ علویان در ناحیه لواسانات و رودبار قصران

میثم علیئی^۱

قسمت شمالی شهر ری امروزی و در جنوب رشته کوههای البرز و توچال، منطقه‌ای قرار دارد که امروزه به نام لواسانات و رودبارقصران شناخته می‌شود. در گذشته، این منطقه به نام قصران مشهور بوده است. در طول دوران اسلامی، سلسله‌های مختلفی بر این منطقه حکومت کرده‌اند. به دلیل آب و هوای سرد و کوهستانی و نیز وجود مناطق برف‌گیر و سخت، این نواحی پناهگاه مناسبی برای کسانی همچون علویان و مبارزین علیه حکومت‌های اموی و عباسی بوده است. برخی از بزرگان آنان در همین نواحی زندگی و وفات کرده‌اند. در بررسی بقاع متبرکه و مساجد و دیگر ابنیه این ناحیه که برای مردم دارای احترام و قداست است، نام افراد و القاب مختلفی به چشم می‌خورد که با توجه به موضوع مورد نظر این پژوهش، حائز اهمیت است. داده‌های این پژوهش به شیوه مطالعات اسنادی و بررسی‌های میدانی گردآوری شده و پس از تطبیق آن دو، با روش تحلیل نظری تفسیر شده است. مطالعه زیارتنامه‌ها، شجره‌نامه‌ها و همچنین اسمهای برخی از این ابنیه، نشان می‌دهد که به احتمال فراوان، برخی از افراد مدفون در این ناحیه و یا برخی از بناهای ساخته شده در آنجا، متعلق به وابستگان، منصوبین یا منسوبین حکومت علویان طبرستان بوده است.

واژگان کلیدی: ری، قصران، علویان، بقاع متبرکه، لواسانات و رودبار قصران.

واکاوی روند ترویج فرهنگ مقاومت علوی؛ از واقعه عاشورا تا فرهنگ مهدویت بر اساس نشانه‌های فیلم میهمان داریم

مهدی فتحی^۱

فرهنگ مقاومت علوی، ساز و کاری بر گرفته از آموزه‌های تمام ادیان آسمانی دارد. نشانه‌های این فرهنگ را می‌توان از واقعه عاشورا و تاثیر آن بر انقلاب اسلامی ایران و دفاع مقدس و مقاومت، در فرهنگ مهدویت جامعه جستجو کرد. سینمای ایران نیز با بهره‌گیری از این آموزه‌ها و علم نشانه شناسی در جهت تکمیل و تبیین این فرهنگ به تولید اثر پرداخته است. در این پژوهش از روشی توصیفی و تحلیلی با رویکرد نشانه‌شناسی برای گشودن رمزگان فیلم «میهمان داریم» استفاده می‌گردد تا به پاسخ این سوال دست یابیم؛ سینمای ایران بر مبنای فرهنگ مقاومت عاشورایی الگوی فرهنگ انتظار را به چه شکلی ارائه کرده است؟ هدف این پژوهش بررسی شاخصه‌های مهدویت و انتظار بر اساس آموزه‌های دینی با معیار مقاومت علوی در فیلم «میهمان داریم» است تا بتوانیم ظرفیت سینمای ایران در پیشبرد فرهنگ مهدویت و مقاومت را مورد بررسی قرار دهیم. یافته‌ها موید آن است که سینمای ایران علاوه بر شناسایی و معرفی ساختار فرهنگ انتظار و مقاومت، موضعی آسیب‌شناسانه نسبت به آن داشته و با ارائه الگو، بر اخلاص شخصی به عنوان اولین گام جهت ترویج فرهنگ مهدویت با معیار مقاومت از منظر وظایف فردی امت اسلامی تاکید داشته است.

واژگان کلیدی: نشانه شناسی، فرهنگ مقاومت علوی، فرهنگ عاشورای حسینی، فرهنگ

مهدویت، سینمای ایران دهه ۹۰، فیلم میهمان داریم

^۱ کارشناس ارشد پژوهش هنر

محدثان علوی طبرستان در الرجال نجاشی و الفهرست طوسی

اعظم فرجامی^۱

برخی محدثان و راویان در منابع رجالی نخستین مانند الرجال نجاشی و الفهرست طوسی، با نسبت «الطبری» و گاه «العلوی» معرفی می‌شوند و به ندرت برخی از محدثان هر دو توصیف را در کنار هم دارند. از آنجا که طبرستان تا قرن‌ها پایگاه زیدیان و علویان بوده است، انتظار می‌رود بیشتر علویان ایرانی از سرزمین طبرستان باشند؛ اما تلاش‌ها برای شناسایی محدثان علوی یا محدثان طبری نشان داد همیشه این رابطه معنادار وجود ندارد. برخی محدثان طبری معرفی شده در الرجال نجاشی و الفهرست طوسی، در اساس از راویان اهل سنت هستند و برخی راویان علوی، از سرزمین خراسان و به خصوص نیشابور در فهرست و شمار محدثان صاحب کتاب شیعه نام برده شده‌اند. از این رو در سده‌های سوم و چهارم، خراسان و نیشابور بیش از طبرستان، پایگاه محدثان علوی بوده است.

واژگان کلیدی: محدثان علوی، محدثان طبری، الرجال نجاشی، الفهرست طوسی، علویان ایرانی.

^۱ دکتری علوم قرآن و حدیث؛ azamfarjami@yahoo.com

باز تولید هویت سیاسی حکومت علویان در تجلی انقلاب اسلامی ایران

ابوالفضل قاسمی^۱

علی غفاری^۲

هویت سیاسی به مجموعه باورها، ارزش‌ها و تعلقات فردی و اجتماعی اشاره دارد که بر رفتار سیاسی افراد تأثیر می‌گذارد. هدف این مقاله بازتولید هویت سیاسی حکومت علویان در تجلی انقلاب اسلامی ایران می‌باشد. با تمرکز بر شباهت‌های آموزه‌های فکری - اعتقادی دو حکومت علویان و انقلاب اسلامی به شناسایی مؤلفه‌های مشترک هویت سیاسی بین این دو حکومت پرداخته می‌شود و چگونگی بازتولید هویت سیاسی حکومت علویان در تجلی انقلاب اسلامی ایران تحلیل می‌گردد. سؤال اصلی پژوهش این گونه تبیین می‌شود، بازتولید هویت سیاسی حکومت علویان چه نقشی در تجلی انقلاب اسلامی ایران داشته است؟ با روش توصیفی - تحلیلی و گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که برخی از شاخص‌های هویت سیاسی حکومت علویان مانند ظلم‌ستیزی، عدالت‌خواهی، امامت و رهبری، رضایت و پشتیبانی مردمی در انقلاب اسلامی ایران بازتولید شده است. بدین‌منظور تلاش شده است که چارچوب مفهومی این مقاله، مفهوم هویت سیاسی مورد استفاده قرار بگیرد.

واژگان کلیدی: نهضت علویان، هویت، هویت سیاسی، شیعه، انقلاب اسلامی ایران.

۱ استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه مازندران. ab.ghasemi@umz.ac.ir

۲ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران.

قیام علویان و تأثیر آن بر قیام های نواحی شمالی ایران

مهدی قانع اردکان^۱

واقعه هولناک کربلا و به شهادت رسیدن امام حسین و یارانش و اسارت خاندان رسول الله (ص) و افشاگری های سفیران عاشورا موجب بیداری مردم شد. به همین سبب امواج قیامها درهمه جا گسترش یافت. یکی از مناطقی که تحت تاثیر این قیامها قرار گرفت طبرستان بود که در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی به این قیامها و تحت تاثیر قرار گرفتن قیامهای علویان طبرستان از این قیامها می پردازیم. یافته های پژوهش عبارتند از: قیام های زیدبن علی، یحیی بن زید، یحیی بن عبدالله، عبدالله بن معاویه، قیام نفس زکیه و..... قیامهای که در ادامه در طبرستان صورت گرفت مثل قیام حسن بن زید، محمد بن زید، حسن بن قاسم، یحیی بن عبدالله.

واژگان کلیدی: قیام، علویان، تأثیر، نواحی شمالی، ایران

بررسی بسترهای روی کار آمدن علویان در طبرستان

مهدی قانعی اردکان^۱

در طی قرن سوم تا چهارم هجری حکومتی با ماهیت مذهبی در کرانه خزر با نام علویان طبرستان روی کار آمد. علویان طبرستان زیدی مذهب بودند. علویان توانستند بر طبرستان و بخشی از شرق گیلان مسلط شوند. زمینه‌ها و بسترهای روی کار آمدن این حکومت به لحاظ اختلاف مذهبی با دستگاه خلافت عباسی بوده است، این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی به دنبال پاسخ به این سوال است که بسترهای سیاسی - مذهبی روی کار آمدن علویان در طبرستان چه بوده است؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد شرایط و اوضاع نابسامان اقتصادی و اجتماعی در طبرستان، دشمن مشترک علویان و مردم کرانه خزر با خلفای عباسی، عوامل طبیعی و جغرافیایی و دور بودن منطقه از مرکز خلافت و عدم نظارت حکومت مرکزی، آشنایی با اسلام علوی از طریق سادات، درگیری حاکمان محلی با یکدیگر بر سر قدرت، پذیرش اسلام از سوی اسفهبان طبرستان از جمله زمینه‌های روی کار آمدن حکومت علویان در طبرستان بوده است.

واژگان کلیدی: علویان، طبرستان، بررسی بسترها، روی کار آمدن

^۱ استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه اردکان ghanei@ardakan.ac.ir

تحولات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی علویان طبرستان از داعی کبیر تا داعی صغیر محمد حسین قربانبور دلاور^۱

هویت اجتماعی شیعه از ابتدای شروع مظلومیت ائمه اطهار(ع) و ظلم‌ها و محدودیت‌های فراوان خلفا از خلافت بنی‌امیه تا خلافت بنی‌العباس همواره در تقیه و خفا بوده است، تا سال ۲۵۰ هجری قمری که مصادف با بنیانگذاری سلسله‌ای با هویتی شیعی و با همراهی سادات مهاجر به این منطقه و قیام مردمان اهل شمال ایران(طبرستان) به رهبری داعی کبیر(حسن بن زید) در برابر ستم‌ها و آزار و اذیت‌هایی که حکومت خلفای عباسی در حق امامان معصوم (ع) و شیعیان آنها در این سال‌های طولانی روا داشته شده است. این قیام آغاز کاری برای دیگر حکومت‌های شیعی در منطقه ایران بود؛ به طوری که سلسله مقتدر آل بویه نیز در راستای اهداف علویان و احیای قدرت و فرهنگ شیعی پا نهاد و توانست تا قلب مرکز حکومت خلافت عباسی پیشروی بکند. در این مقاله به موضوع تحولات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی علویان طبرستان از داعی کبیر تا داعی صغیر با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و با روش توصیفی تحلیلی پرداخته شده است، همچنین به نکاتی از جمله: جغرافیا و قدرت‌های محلی طبرستان، شکل‌گیری نهضت علویان و پیشینه مذهبی طبرستان و نیز نهضت‌های سایر سادات در منطقه و در نهایت عوامل زوال دولت علویان طبرستان اشاره گردیده است.

واژگان کلیدی: طبرستان، نهضت علویان، داعی کبیر، داعی صغیر، تحولات فرهنگی و اجتماعی

^۱ پژوهشگر مرکز پژوهشی بین‌المللی امام مبین .Ghorbanpoorhossein3@moinac.ir

جایگاه اندیشه علوی در زندگی و مبارزه مردآویج

محمدتقی قزلسفلی^۱

هاجر خلیلی علمداردهی^۲

علویان یکی از مهم‌ترین نهضت‌های شیعی زیدی در ایران بودند که دولت آنان در طبرستان، به عنوان اولین دولت شیعی در سال‌های ۲۵۰ تا ۳۶۰ هجری قمری صاحب قدرت شدند. حکومت علویان در طبرستان باعث تحولات مهمی در ایران شد، اما دستخوش اختلافات داخلی گشت که همین عامل باعث سقوطشان گردید. فرماندهان نظامی سپاهیان علوی پس از مدتی استقلال یافتند و قدرت گرفتند. یکی از این فرماندهان سرشناس، مردآویج بود که پس از جنگ‌ها و لشکرکشی‌های متعدد، در سال ۳۱۹ هجری با از بین بردن اسفار بن شیرویه به حکومت رسید. در این پژوهش فرض بر این است که مردآویج دارای اصول و افکار تازه‌ای در حکومت‌داری نسبت به علویان بود و با اعتقاد خاصی حکومت را به دست گرفت. بررسی منابع تاریخی و اسناد موجود نشان می‌دهد که مردآویج علاوه بر تأثیرپذیری از اندیشه علوی، با اصول و افکار جدیدی وارد عرصه حکومت‌داری شد که این امر می‌تواند به عنوان یکی از دلایل موفقیت و در عین حال چالش‌های حکومت او مورد بررسی قرار گیرد. سوال اصلی این پژوهش این است که اندیشه علوی در زندگی و مبارزه مردآویج چه جایگاهی داشته است. این پژوهش به شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی انجام می‌شود.

واژگان کلیدی: مردآویج، علویان، طبرستان، حکومت شیعی، اندیشه علوی، استقلال نظامی

^۱ دانشیار دانشگاه مازندران، m.ghezel@umz.ac.ir

^۲ کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، khalilihajar7@gmail.com

علویان آل بویه و نقش آنها در تقویت تشیع فلسفی در ایران دوره ی میانه

محمدتقی فزلسفلی^۱

الهه نجفی^۲

نهضت علویان یا سفید جامگان را نخستین دولت شیعی می دانند که در شرق امپراتوری اسلامی و در دوره خلافت عباسیان شکل گرفت. این شیعیان «زیدی»، برای مدتی به نام اولین دولت شیعی در شمال ایران، قدرتی بر هم زدند اما پس از فروپاشی به گروهها و دسته های مختلفی تقسیم شدند که یکی از مهم ترین آنها سلسله ی خاندان آل بویه است. سلسله ای از معدود دولت های ایرانی نژاد شیعی که در فاصله ی سال های ۳۱۳ تا ۴۳۵ هجری قمری، بر بخش هایی از ایران حکومت می کردند. آن چه واجد اهمیت است این که دوران تاریخی این سلسله را به عنوان اوج درخشش فرهنگ ایرانی-اسلامی معرفی می کنند. آنها به دنبال سنت «زیدی» دربارشان، زمینه ساز تحولاتی مهم شدند. پرسش مهمی که در این نوشتار مطرح می شود عبارت از این است که این تحول و شکوفایی فکری و فرهنگی تحت چه شرایطی ممکن گردید و آل بویه در این زمینه چه سهمی داشتند؟ در پاسخ به این سوال، این فرضیه مورد بررسی قرار می گیرد که آل بویه در پرتو تساهل و مدارای دینی و سیاسی زمینه ساز تحولی فرهنگی شدند که در این مقاله از آن با عنوان «تشیع فلسفی» یاد شده است. این نوشتار از چارچوب نظری جامعه شناسی تاریخی بهره می برد و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی و اسنادی است.

واژگان کلیدی: نهضت علویان، سلسله آل بویه، شیعیان، ایران، فلسفه.

^۱ دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران m.t.ghezel@gmail.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد، گرایش علوم سیاسی، دانشگاه مازندران elahenajafi2218@gmail.com

واکاوی تطبیقی هویت و فرهنگ علویان طبرستان و ترکیه: تأثیر متقابل تاریخ، مذهب و جغرافیا

سیدعلی موسوی نژاد^۱

زهرا کبیری پور^۲

علویان، یکی از جریان‌های اثرگذار تاریخی و تمدن‌ساز تشیع بشمار می‌روند که با توجه به شرایط فرهنگی و سیاسی هر منطقه، هویت و فرهنگ خاص خود را شکل داده‌اند. هویت و فرهنگ این دو گروه، علیرغم اشتراکات مذهبی، تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله تاریخ، مذهب و جغرافیا، تفاوت‌هایی را نیز نشان می‌دهد. این تفاوت‌ها ناشی از عوامل مختلفی از جمله تاریخ، مذهب و جغرافیای هر دو سرزمین است. علویان طبرستان دارای گرایش شیعی زیدی امامی هستند که بعدها جریان‌های صوفیانه در آن‌ها راه یافت، درحالی‌که علویان ترکیه از همان ابتدا گرایش صوفیانه داشتند و به دو فرقه اصلی بکتاشی و قزلباشی تقسیم می‌شوند. زبان اصلی علویان طبرستان فارسی است؛ اما زبان اصلی علویان ترکیه ترکی است و همین موضوع فرهنگ و هویت آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. هم علویان طبرستان و هم علویان ترکیه در تاریخ سیاسی کشورها نقش مهمی داشته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه علویان طبرستان و ترکیه تفاوت‌های بسیاری دارند؛ اما در بسیاری از مباحث به‌خصوص مسائل مربوط به صوفیانه اشتراکات دارند و این اشتراکات، ناشی از تأثیر فرقه حروفیه بر هر دوی آن‌ها است. جریان صوفیانه‌ای که در علویان طبرستان وجود دارد را می‌توان تحت تأثیر فضل‌الله استرآبادی حروفی دانست و علویان ترکیه نیز تحت تأثیر فرقه حروفیه هستند و همین موضوع هویت صوفیانه مشترکی را برای این دو گروه از علویان رقم‌زده است. در این مقاله با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به بررسی تطبیقی دو گروه از علویان، یعنی علویان طبرستان و علویان ترکیه پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: علویان، ترکیه، طبرستان، فرهنگ، تصوف، هویت.

^۱ هیات علمی دانشگاه ادیان و مذاهب

^۲ دانشجوی دکتری تاریخ تشیع اثنی عشری دانشگاه ادیان و مذاهب z.kabiripour@gmail.com

بررسی مولفه های دلایل نگاری نبوی در کتاب اثبات نبوت النبی اثر ابوالحسین آملی مهناز کوهی^۱

کتاب اثبات نبوت النبی اثر احمد بن حسین بن هارون أقطع مشهور به ابوالحسین آملی از ائمه‌ی مشهور زیدی در قرون چهارم و پنجم هجری در شمال ایران است. پژوهش حاضر به روش توصیف و تحلیل داده های تاریخی، در پی پاسخگویی به این پرسش سامان یافته است که ابوالحسین آملی به به عنوان یک متکلم زیدی به کدام مؤلفه‌های دلایل نگاری نبوی توجه نشان داده و آیا از این نظر با نویسندگان غیر زیدی تفاوتی دارد یا نه؟ یافته های پژوهش نشان می‌دهد که رویکرد آملی به دلایل نگاری نبوی تا حدودی متفاوت از دیگر آثار دلایل نگاری بوده و شیوه پرداختن او به این موضوع عبارت است از: نگاهی به ارهاصات، نگاهی کلامی به بشارات پیامبران پیشین و پرداختن مفصل به قرآن به عنوان معجزه مهم پیامبر(ص) و نیز توجه به برخی معجزات حسی دیگر، که برای پیامبر(ص) برشمرده شده است. روش او در نگارش کتاب، با توجه به تلاشش در به کار بردن دلیل و برهان برای موارد ذکر شده، نشان می‌دهد که او رویکرد استدلالی داشته است و می‌توان تا حدودی آن را مشابه رویکرد معتزله به این موضوع دانست.

واژگان کلیدی: ابوالحسین آملی، اثبات نبوت النبی، معجزات، بشارات انبیای گذشته، قرآن

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه لرستان؛ mahnazkoochi@yahoo.com

دلایل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان تبرستان

اکرم گودرزیان فرد^۱

زهرا پیرحیاتی^۲

منطقه طبرستان به دلیل موقعیت جغرافیایی و سیاسی، اهمیت ویژه‌ای داشت و همواره پناهگاه مخالفان رسمی دستگاه خلافت بود. ویژگی‌های منطقه طبرستان، آن را محل مناسبی برای علویان ساخته بود تا دور از دستگاه خلافت آرزوهای خود را عملی سازند. علویان، فرزندان و نوادگان امام علی (علیه‌السلام) بودند که در دوره‌های مختلف، به طبرستان روی آوردند. علل مختلفی باعث روی آوری علویان به طبرستان بود از جمله امنیت و رفاهی که در شهرهای ایران وجود داشت، امکان جذب نیرو در ایران از سوی علویان؛ زیرا مردم ایران یک بار به هنگام قیام عباسیان، امتحان خوبی داده بودند و می‌توانستند بار دیگر چنان کنند. با توجه به گسترده بودن سرزمین ایران ورود علویان به طبرستان و تشکیل حکومت علوی پژوهشگر را بر این داشت تا دلایل و زمینه شکل‌گیری حکومت علویان را در طبرستان بررسی کند. از این رو پژوهش حاضر به بررسی دلایل و زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان در طبرستان پرداخته و از روش توصیف و تحلیل محتوا برای دست‌یابی به اهداف مقاله استفاده کرده و به طوری که داده‌های آن از طریق بررسی منابع و متون کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است و به بخش‌هایی از یافته‌های پژوهش اشاره می‌شود.

واژگان کلیدی: موقعیت طبیعی طبرستان، قیام سادات علوی، اسفهبدان طبرستان، پذیرش

اسلام، ولی‌عهدی امام رضا

^۱ مدرس حوزه علمیه قم AK.gudarzi.2020@gmail.com

^۲ کارشناسی ارشد تفسیر و علوم قرآنی zahrapirhayati54@gmail.com

بررسی چگونگی روی کار آمدن علویان در تبرستان

محمدتقی لطیفی شیردار^۱

آن چه در این پژوهش مورد نظر است چگونگی ایجاد حکومت مستقل شیعی توسط خاندان زید معروف به علویان با بررسی و تجزیه و تحلیل اسناد کتابخانه‌ای در طبرستان است. با ورود اسلام به ایران روی کار آمدن حکومت‌های غاصبانه ظالمانه بنی امیه و بنی عباس با شعارهای فریبنده نظیر برقراری عدالت و مساوات و احترام به کرامت انسانی و غیره در لوای اسلام که عملاً ظلم و ستم فراوانی به مردم ایران خاصه نواحی خراسان و شمال ایران روا داشتند. بنابراین مردم طبرستان با توجه به ارادت خاص‌شان از بدو پذیرش دین مبین اسلام که به آل علی داشته اند با مشاهده ظلم و جنایات حکام بنی عباس کاسه صبرشان لبریز و در نیمه دوم قرن سوم در صدد قیام و مقابله بر آمدند اما رهبری و انسجام لازم به منظور فوق اجتناب ناپذیر بود. یک رهبری که بتواند قیام آن‌ها را در نیل به هدف‌شان برساند، بنابراین به حضور محمد بن زید که در رویان اقامت داشت رفتند و از او تقاضای رهبری قیام نمودند ایشان عذر آوردند اهالی را به دامادش حسن بن زید که در ری اقامت داشت راهنمایی نمود. حسن بن زید ملقب به داعی کبیر در برابر آن دعوت تمکین کرد. با حضور در طبرستان به بسیج مردم طبرستان و رویان دیلمان همت گماشت. پنجه در پنجه حاکمان خلیفه یعنی طاهریان و دیگر مدعی‌ایی چون صفاریان و دیگر حاکم خلیفه از جمله سامانیان و دیگر دست نشاندهانش انداخت و توانستند نخستین حکومت شیعی علوی را در طبرستان و دیلمان بر پا نمایند و این مهم با فراز و نشیب همواره در دوران جانشینانش تا دوره حکومت ناصر اطروش که محدوده تحقیق است ادامه داشت.

واژگان کلیدی: علویان، طبرستان، داعی، زید، گرگان، دیلمیان

^۱ استادیار تاریخ ایران بعد از اسلام دانشگاه آزاد اسلامی

انقلاب اسلامی به مثابه جنبش علوی

فاطمه لطیفی^۱

فاطمه باقرزاده^۲

محمد رادمرد^۳

انقلاب اسلامی به مثابه یکی از بزرگترین رویدادهای تاریخ معاصر ایران است که نقطه عطفی در تاریخ تحولات منطقه به شمار می‌آید. انقلاب اسلامی ایران که در سال ۱۳۵۷ شمسی تحت رهبری امام خمینی (ره) رخ داد، به دنبال ایجاد یک حکومت مبتنی بر اصول و ارزش‌های اسلامی بود. با توجه به اینکه امام خمینی، به دنبال الگوبرگشت از سیره و حکومت‌داری امام علی (ع) بودند، سؤال اصلی این پژوهش را می‌توان اینگونه برشمرد: چه نسبتی میان رویکرد حکومت‌داری امام علی و انقلاب اسلامی وجود دارد؟ بنظر می‌رسد با توجه به چهار شاخص و مولفه عدالت‌گرایی، مردمی بودن، حکومت الهی و تلاش برای تحول حکمرانی بتوان به تحلیل تشابهات و بهره‌گیری انقلابیون از تاریخ اسلام دست یافت. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی نگارش یافته است و روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مولفه‌های یادشده در فرضیه در هر دو دوره تاریخی مورد توجه بوده است.

واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی، جنبش علوی، عدالت‌گرایی، مردمی بودن، حکومت الهی، تحول حکمرانی

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران Fatemehlatifi1998.13@gmail.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران Fatemeh.brz79@gmail.com

^۳ استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه مازندران m.radmard@umz.ac.ir

بررسی تحلیلی زمینه‌های تاریخی قدرت‌یابی علویان تبرستان

راحله محمدباقر^۱

در تاریخ ایران، علویان تبرستان به عنوان نخستین جنبش اجتماعی موفق، متشکل از مردم بومی از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. پژوهش حاضر با هدف درک بهتر دلایل قدرت‌یابی آنان با محوریت نهضت‌ها و دولت‌های شیعی، اجرا شده است و به روش تحلیلی-توصیفی از طریق داده‌های تاریخی با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای، به تجزیه و تحلیل چگونگی و استقرار حکومت علویان تبرستان به عنوان یک حکومت مستقل شیعی در ایران پس از اسلام به اجمال پرداخته است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن بود که در شکل‌گیری این جنبش، مهاجرت سادات علوی به تبرستان و در پی آن پیوند اقوام عرب و ایرانی، اوضاع داخلی ایران خصوصاً مناطق شیعه نشین و ظلم ستیزی و عدالت‌خواهی علویان، شرایط جغرافیایی و اقلیمی تبرستان، وجود خاندانهای محلی و ظلم و ستم دستگاه عباسی و حکومت‌های وابسته به آن نسبت به مردم، حائز اهمیت است. همچنین به نظر می‌رسد؛ تحقق حکومت آل‌بویه و بعدها صفویه با صبغه اندیشه شیعی در ایران که سبب وحدت عقیدتی و سیاسی سرزمینی به معنای واقعی خود شد، حاصل دستاوردهای غیر قابل انکار حرکت‌های شیعی پیش از آن به ویژه علویان تبرستان است.

واژگان کلیدی: علویان، تبرستان، تشیع، حکومت مستقل شیعی، خلافت عباسی

^۱ گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان تهران؛ mohamadbagher@cfu.ac.ir

میراث فرهنگی و مذهبی حسن بن زید و حسن بن علی اطروش در طبرستان، دیلم و

گیلان

مهدی یاراحمدی^۱

الهام شوشتری^۲

حسن بن زید معروف به داعی کبیر و حسن بن علی معروف به ناصر کبیر دو فرمانروای مهم علویان طبرستان به شمار می روند. این دو فرمانروا که به فاصله ربع قرن با همدیگر بودند، در اواخر سده سوم و اوایل سده چهارم هجری که مذهب شیعه امامیه در حال تکمیل زنجیره امامت خود بود، فعالیت های گسترده سیاسی، فرهنگی و مذهبی را در ایران رقم زدند، که تأثیرات عمیقی نه تنها در ایران بلکه در سراسر سرزمین های اسلامی داشت. هدف از این پژوهش بررسی سهم اقدامات داعی کبیر و ناصر در تقویت بنیه سیاسی و فرهنگی مذهب شیعه در سرزمین های تحت حکومت ایشان است. دلیل اهمیت موضوع یافتن قدرت تطور سیاسی و فرهنگی حکومت های شیعی در بسترهای اجتماعی آماده در قرون سوم و چهارم هجری است. یافته های این تحقیق نشان می دهد، داعی کبیر با تلاش بسیار رسوم فقه و کلام معتزله را به شکلی رسمی اجرا کرد. او جنبش خود را بر سه اصل اقامه ای کتاب الله، احیای سیره ی نبوی، امر به معروف و نهی از منکر بنا کرد. از سوی دیگر ناصر کبیر علی رغم داشتن مذهب زیدیه به دلیل قدرت بلامنازع فقه امامیه به شیعه اثنی عشری متمایل بود. ناصر کبیر نقش مهمی در مسلمان و شیعه شدن مردم طبرستان، دیلم و گیلان داشته وی در تبلیغ اسلام همتی والا داشته و با توجه به علاقه فکری و دانش دینی اش بیشتر وقت خود را صرف امور فرهنگی کرد. یافته های این تحقیق به روش مطالعات کتابخانه ای به دست آمده اند.

واژگان کلیدی: داعی کبیر، ناصر کبیر، شیعه زیدی

^۱ دکتری تاریخ اسلام دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران my19801218@gmail.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ تشیع دانشگاه پیام نور elhamshou712@gmail.com

پیوند واژگان شیعی و مارکسیسم عملی آگاهانه برای کنار گذاشتن سنت

سیدمحسن موسوی زاده^۱

برخی از افراد و گروه‌ها مذهبی در دهه ۴۰ سعی کردند تا با استفاده از اندیشه‌های شیعی برنامه مبارزه با حکومت پهلوی تدوین کنند. با این حال تعاریف سنتی از مفاهیم مذهبی این امکان را سلب کرده بود، از این رو آن‌ها با استفاده از واژگان مارکسیستی مانند مبارزه طبقاتی، امپریالیسم، تضاد طبقاتی و سیر تاریخی جوامع سعی کردند تا بسترهای تفسیرهای انقلابی از واژگان شیعی را فراهم کنند. آنها در ابتدا تلاش داشتند تا مارکسیسم را به عنوان علم در خدمت تشیع قرار دهند اما به مرور برخی از آن‌ها تشیع را کنار گذاشته و مارکسیسم را به عنوان ایدئولوژی انتخاب کردند. همین مسئله سبب شد تا افراد مذهبی مطالعات مارکسیستی را دلیل عبور آنها از دین تلقی کنند. برخلاف این تصور بررسی اندیشه‌های افرادی که به مارکسیسم گرایش یافتند، نشان می‌دهد که آنها از همان ابتدا به دنبال رهایی از سنت بودند، از این رو سعی کردند برای تحقق این مسئله مفاهیم مارکسیستی را به کار بگیرند. پرسش این نوشتار این است که چرا برخی از گروه‌های و افراد مبارز به سمت تفاسیر مارکسیستی از مفاهیم شیعی روی آوردند؟ فرضیه نوشتار با بهره‌گیری از میدان/عادت واره «بورديو» و مفاهیم تعدیل «ساکن» و «متحرک» «فروم» این است این افراد به دنبال خروج از سنت بودند اما عادت واره‌های نهادینه شده مانع این کار بود، از این روزه مارکسیسم روی آوردند تا اضطراب عبور از سنت را کاهش داده و مارکسیسم به جای سنت مسئولیت آزادی‌گريشان را بر عهده گیرد.

واژگان کلیدی: تشیع، مارکسیسم، ایدئولوژی، سنت

زمینه‌های بازتاب انقلاب اسلامی ایران در لبنان (تاسیس حزب‌الله لبنان)

محمد نادری چلاو^۱

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹ م به وقوع پیوست. متعاقب بروز دگرگونی در شئون اجتماعی و سیاسی در داخل کشور، سیاست خارجی اعلامی و اعمالی ایران در فضای دو قطبی نظام بین‌الملل دگرگون شد. این تغییرات که در ماهیت رفتار سیاست خارجی ایران دگرگونی ایجاد کرد، موجب شد اصول و بنیان حمایت از گروه‌های مخالف با نظام سلطه و استکبار جهانی که در منطقه نمود آن رژیم صهیونیستی است، مورد تاکید قرار گیرد. کشورهای منطقه نظیر عراق، سوریه و لبنان نخستین موج‌های بازتاب انقلاب اسلامی ایران را تجربه کردند و توسعه و ترویج بنیان‌های انقلابی، نظری و عقیدتی در میان علاقمندان و آحاد مردم انتشار یافت. بدین ترتیب سوال اصلی پژوهش حاضر از این قرار است: زمینه‌های بازتاب انقلاب اسلامی ایران در لبنان و تاسیس حزب‌الله لبنان در چیست؟ در فرضیه مورد آزمون پژوهش، بازتاب تئوری انقلاب ایران در لبنان در سه بخش، علاقمندی رهبران ایران به ترویج مسائل ارزشی و هویتی شیعی، ایجاد سدی در برابر رژیم صهیونیستی و آمریکا و ارزش مسائل ژئوپلیتیکی (ریشه رئالیستی و واقع‌گرایانه) و حمایت از شیعیان در برابر نظام استکباری و تشکیل محور مقاومت مورد تاکید قرار می‌گیرد. چارچوب نظری در پژوهش فوق، نظریه پخش و بازتاب انقلاب اسلامی می‌باشد. روش پژوهش، توصیفی، تحلیلی و استخراج مطالب از کتب، مقالات و وب‌سایت‌های معتبر به انجام می‌رسد.

واژگان کلیدی: نظریه پخش، انقلاب اسلامی ایران، سیاست خارجی، حزب‌الله، شیعیان.

^۱ کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران

Mohammad.naderii77@gmail.com

شیعیسم انقلابی در ایران و یمن: همگرایی و واگرایی در ایدئولوژی و عمل

نجمه نوروزیان^۱

محسن عباس‌زاده^۲

در پی کودتای جمهوری خواهان (۱۹۶۲) زیدیان یمنی پس از قرن‌ها قدرت سیاسی را از دست داده و به حاشیه رانده شدند. سپس در انزوا به فعالیت فرهنگی و کادرسازی روی آوردند و متعاقب اتحاد دو یمن (۱۹۹۰) و سیاست‌های پاکسازی هویتی فرهنگی نسبت به زیدیان از سوی علی عبدالله صالح، جامعه زیدی دچار بحران هویت شد. در مسیر بازیابی هویتی، از مفاهیم سیاسی-مذهبی و شعائر و آرمان‌های شیعی تأثیر پذیرفتند و برای بیان مطالبات خود در قالب احیای هویت زیدی و بهبود شرایط اقتصادی اجتماعی و مشارکت سیاسی بسیج شدند. البته ناکامی در این مسیر، پیش و پس از بهار عربی، زمینه‌ساز مقابله آنها با رژیم شد. پرسش این است که در بروز و ظهور شیعیسم انقلابی یمن، انقلاب اسلامی ایران تا چه حد تأثیرگذار بوده است؟ فرضیه پژوهش این است که جنبش انصارالله با جنبش انقلاب اسلامی و نظام جمهوری ایران در زمینه‌هایی دارای همگرایی و واگرایی می‌باشد؛ از لحاظ مبانی فکری، اگرچه تفاوت دو مکتب زیدیه و امامیه باعث واگرایی می‌شود، اما عملاً شیعیسم انقلابی به مثابه ایدئولوژی سیاسی زمینه‌ساز همگرایی شده است. از لحاظ مشی سیاسی و عمل انقلابی، جنبشی انقلاب اسلامی ایران از ابتدا خواستار سرنگونی رژیم حاکم اما با رویکرد مسالمت‌آمیز بود. در مقابل جنبش انصارالله در ابتدا خواستار شناسایی حقوق فرهنگی و اقتصادی و نوعی خودمختاری سیاسی بود که به دلیل عدم تحقق این مطالبات به اقدام انقلابی دست زد. در حوزه سیاست خارجی نیز اگرچه زیدیان مستقل از جمهوری اسلامی ایران عمل می‌کنند اما دارای هم‌نوایی ایدئولوژیک به خصوص در ضدیت با غرب، اسرائیل و رژیم محافظه‌کار منطقه عربستان سعودی می‌باشند.

واژگان کلیدی: تشیع انقلابی، انصارالله، حوثی‌ها، زیدیه امامیه، انقلاب اسلامی ایران، ایدئولوژی، عمل

^۱. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران najmenorouzian841@gmail.com

^۲. استادیار علوم سیاسی دانشگاه مازندران (نویسنده مسئول) m.abbaszadeh@umz.ac.ir

مولفه‌های علوی مفهوم انقلاب در اندیشه آیت الله مطهری

محمد حسین نوری زاده^۱

محمد رادمرد^۲

انقلاب اسلامی ایران از جمله انقلاب‌های بود که در پی آن چالش‌هایی در خصوص سه نسل نظریه‌پردازی انقلاب رخ داد. از این منظر می‌توان مدعی است جدا از دگرذیسی که انقلاب در عرصه عمل به وجود آورد، در عرصه نظری نیز زمینه‌ساز تحولات درخوری بود. آنچه در این میان جای تامل بیشتر دارد واکاوی اندیشه چهره‌های شاخص حاضر در انقلاب است. بخصوص انقلابیونی که در زمره متفکرین انقلاب اسلامی بوده‌اند. بی‌شک آیت‌الله مرتضی مطهری از جمله این اشخاص است. بر این اساس مقاله حاضر بر آن است که بتواند از زاویه دید این متفکر شاخص به بررسی مفهوم انقلاب بپردازد. به طور خاص دغدغه این پژوهش بررسی خوانش اسلامی انقلاب در اندیشه شهید مطهری است. بر این اساس این مقاله در پی پاسخ به این سوال است که مفهوم انقلاب در اندیشه های آیت‌الله مطهری چه جایگاهی داشت؟ در پاسخ به این سوال فرضیه این مقاله را اینگونه می‌توان سامان داد: آیت‌الله مطهری متأثر از اندیشه های صدر اسلام و دوران امامت امیرالمومنین و با تاکید بر مولفه‌هایی چون آزادی (در چارچوب خوانش اسلامی)، عدالت (حمایت از مستضعفین)، معنویت‌گرایی و استقلال خواهی به مفهوم و آرمان انقلاب نگاهی علوی داشت. این مقاله با روشی توصیفی-تحلیلی و گردآوری داده‌ها بر اساس منابع کتابخانه‌ای نگارش یافته است.

واژگان کلیدی: انقلاب، امام خمینی، انقلاب اسلامی، آیت الله مطهری، آزادی، عدالت

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران

^۲ استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه مازندران، m.radmard@umz.ac.ir

رهیافتی تمدنی به نهضت علویان طبرستان

علی واعظی^۱

حکومت تقریباً صد ساله علویان طبرستان بر شمال ایران تأثیرات بسیاری بر تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران اسلامی گذاشته است که رهیافتی تمدنی می‌تواند زوایای مبهم آن را روشن نماید. آیا بررسی نوع حکمرانی این سلسله که به موازات حاکمان سامانی، صفاری و عباسی قرار گرفت نوع حکمرانی خاصی را پیشنهاد می‌دهد؟ آیا حاکمیتی همانند اهل سنت و خلافت بوده است و یا قرائتی شیعی را پیشنهاد می‌دهد؟ و یا همانند شیعه زیدیه خود را دارای شرایط امامت دانسته و ۱۴ داعی همان امامان زیدیه می‌باشند و یا خوانش اثنی عشریه از امامت دارند و نوعی حکومت دوران غیبت و ولایت فقیه را ارائه داده‌اند؟ به نظرمی آید با توجه به لقب داعی و سبک حکومت بتوان آنان را در اندیشه امامت اثنی عشریه قرار داد. در کتب فقهی آنان رویکرد امامیه دیده می‌شود و یا تفسیر منسوب به ناصر الحق قرائتی شیعی از آیات قرآن ارائه می‌دهد و یا شیوه انتخاب داعیان بیشتر به نظریه ولایت فقیه تمایل دارد. کارآمدی حاکمیت از جهت گسترش تشیع، بهبود وضعیت مردم و ساخت نمادهای تمدنی و رضایت عامه مورد اذعان مخالفان و موافقان آن قرار دارد. روش تحقیق هم مطالعه اسناد و آثار کتابخانه‌ای از آثار بزرگان این سلسله و هم چنین منابع تاریخ و رجالی و تحلیل و بررسی از آنان می‌باشد.

واژگان کلیدی: علویان طبرستان، ناصرالحق اطروش، زیدیه، ولایت فقیه

قرآن و انگیزه‌های سیاسی ایجاد و تداوم حکومت علویان در طبرستان

حسن یعقوبی^۱

فریبا رضایی^۲

دکتر سیدعلی اکبر ربیع نتاج^۳

علویان طبرستان اولین تجربه‌ی حکومت شیعی در ایران در قرن سوم هجری بود که انگیزه‌های متعددی برای شکل‌گیری و تثبیت حکومت آنها در طبرستان وجود داشت. در پژوهش‌های گذشته، ابعاد مختلف این حکومت از جنبه‌های جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و ... بررسی شده است. اما آنچه در بررسی‌های تاریخی این قیام مهم کمتر به آن پرداخته شده است و مع‌الأسف از دیدگاه پژوهشگران مغفول مانده است، تاثیرپذیری رهبران قیام از آیات قرآن کریم و نقش انکارناپذیر تعالیم مترقی و حیات‌بخش آن در شکل‌گیری و استمرار سیاسی حکومت علویان طبرستان می‌باشد؛ آیا انگیزه‌های سیاسی علویان اساساً منشأ و مشی قرآنی دارد یا خیر؟ اگر پاسخ مثبت است تا چه اندازه؟ و گستره‌ی آن چیست؟ و اگر منفی است، ریشه‌های سیاسی این قیام در کجا و معلول چه عواملی است؟ پژوهش حاضر با هدف‌گذاری این مسئله و به منظور تبیین نقش تعالیم سیاسی قرآن، با روش توصیفی تحلیلی به بررسی انگیزه‌های سیاسی ایجاد و تداوم حکومت علویان در طبرستان و تطبیق آن با خط و مشی سیاسی قرآن پرداخته است.

واژگان کلیدی: قرآن، سیاست، قیام علویان، طبرستان.

^۱ - دانشجوی دکتری الهیات(علوم قرآن و حدیث)، دانشگاه مازندران و نویسنده مسئول:

hasan8933@yahoo.com

^۲ - دانشجوی دکتری الهیات(علوم قرآن و حدیث)، دانشگاه مازندران.

^۳ - استاد دانشکده الهیات، دانشگاه مازندران.

زمینه‌های بسط تشیع انقلابی در ایران دهه ۱۳۵۰ و ۱۳۴۰

آناهیتا یعقوبی^۱

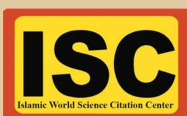
محمد رادمرد^۲

از زمان ورود اسلام به ایران و گسترش تشیع در ایران، پیوندی جدایی‌ناپذیر میان ایرانیان و این مذهب رقم خورد؛ تشیع، که مبتنی بر اندیشه و عمل علی(ع) است، توانست در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایران رخنه کند و زندگی سیاسی- اجتماعی را تحت تاثیر خود قرار دهد. با این حال اندیشه تشیع و عالمان مذهبی آن، اگرچه در برهه‌های مختلف تاریخی به عنوان اپوزیسیون حکومت‌های ایرانی نقش‌آفرینی کرد؛ اما در طول تاریخ معاصر ایران برای دوره‌ای طولانی به عنوان نهادی مجزا در کنار حکومت زیست داشته‌اند و به غیر از چالش‌های موردی (همچون قیام تنباکو و یا نهضت مشروطه) به سرنگونی تمام قد حکومت و حاکم مستقر نیاندیشیدند. با این حال در انقلاب اسلامی ورق برگشت. در این انقلاب روحانیت شیعه رهبر بی‌منازعه یک انقلاب اجتماعی بود که به غیر از سقوط سلسله پهلوی به ایده بدیلی نمی‌اندیشید. بر این اساس، پرسش اصلی تحقیق این است که چه زمینه‌هایی باعث بسط و گسترش اندیشه انقلابی روحانیت شیعه در ایران طی دهه ۱۳۵۰ و ۱۳۴۰ شد؟ یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از منظر سلبی مدرنیزاسیون تهاجمی و از منظر ایجابی، گسترش رویکردهای بومی‌گرایانه (بازگشت به خویشتن) در تعمیق رویکرد انقلابی روحانیت این دوره نقش‌آفرین بوده است. در این تحقیق واکاوی این فرضیه با روش توصیفی- تحلیلی و گردآوری اطلاعات مبتنی بر منابع کتابخانه‌ای خواهد بود.

واژگان کلیدی: اسلام سیاسی، روحانیت انقلابی، انقلاب سفید، مدرنیزاسیون، بازگشت به خویشتن.

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران، anahitayaghobi555@gmail.com

^۲ استادیار علوم سیاسی دانشگاه مازندران، m.radmard@umz.ac.ir



اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی مازندران



اداره کل اطلاع‌آلود آموزشی
فناج مدرس مازندران



اداره کل آموزش پرورش مازندران



صدای سیاسی مرکز مازندران



سپاه کربلا مازندران



دانشگاه مازندران



وزارت کشور
استانداردی مازندران